

**Planbureau
Sectorale Directie**

DS 713

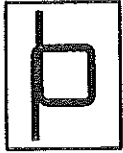
23

November 1987

**DE OVERHEIDSTEGEMOETKOMINGEN
AAN DE PARTICULIERE BEDRIJVEN**

Proeve van evaluatie

A. GILOT

Brussel, 30 november 1987

Planbureau
Sectorale Directie
(87)AG/713/nt/5247

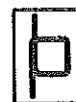
De overheidstegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven

PROEVE VAN EVALUATIE

INHOUDSTAFEL

	Blz.
INLEIDING EN SAMENVATTING	1
1. EVALUATIE VAN DE OVERHEIDSTEGEMOETKOMINGEN	5
1.1 Definitie en statistische bronnen	5
1.2 Verdeling van de tegemoetkomingen tussen particuliere en overheidsbedrijven	7
1.3 Analyse van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven sedert 1975	10
1.3.1 Verdeling naargelang van de doelstelling	10
1.3.2 Verdeling naargelang van de aard van de tegemoetkomingen	14
1.3.3 Besluit	17
1.4 Internationale vergelijking	19
2. EVALUATIE VAN DE DOELTREFFENDHEID VAN DE OVERHEIDS- TEGEMOETKOMINGEN	23
2.1 Welke conclusies kunnen er worden getrokken uit de bestaande literatuur ?	23
2.2 Wat leren de modellen en enquêtes	26
2.3 Weerslag van de tegemoetkomingen per bedrijfstak	27
2.3.1 De interventiegraad per bedrijfstak	28
2.3.2 De overheidstegemoetkomingen en de kapitaalintensiteit	29
STATISTISCHE BIJLAGE	32
BIBLIOGRAFIE	38

INLEIDING EN SAMENVATTING

1. Laten wij eerst en vooral vermelden waarin de originaliteit bestaat van de voorliggende kwantitatieve en kwalitatieve "proeve van evaluatie" vergeleken met de overvloedige literatuur (zie de bijgevoegde bibliografie) die aan dit onderwerp reeds werd gewijd.

Die originaliteit ligt volgens ons op een dubbel vlak.

Ten eerste is er de kwantitatieve benadering, die

- zo volledig mogelijk wil zijn door alle vormen van overheidsinterventie erbij te betrekken;
- een onderscheid maakt tussen functionele en sectorale doeleinden van de tegemoetkomingen;
- en tenslotte een poging, hoe hachelijk ook, onderneemt om een internationale vergelijking te maken.

Weliswaar gaat die kwantitatieve benadering, om redenen van homogeniteit, niet verder dan het jaar 1984, maar zij zal voortaan naargelang van de beschikbaarheid van de gegevens op gezette tijden worden bijgewerkt.

Ten tweede werd er op een meer kwalitatief vlak, en na te hebben gewezen op de voornaamste conclusies uit de bestaande literatuur, nagegaan wat er te leren valt uit :

- de macro-economische modellen die, niettegenstaande hun evidente beperkingen, een eerste inzicht kunnen geven;
- de enquêtes in de bedrijven die, ondanks een paar wettelingen, reeds een klaarder beeld kunnen ophangen;
- tenslotte, de financiële bedrijfsmodellen die, zonder daarom een rechtstreeks verband tussen tegemoetkomingen en investeringsbeslissingen te kunnen leggen, niettemin bijdragen tot het "rationaliseren" van de keuze van de tegemoetkomingen in hoofde van het bedrijf.

2. De voorliggende studie heeft een dubbel doel. In een eerste stadium nagaan welk bedrag aan tegemoetkomingen verstrekt werd aan de bedrijven en in het bijzonder aan die uit de particuliere sector. Daarna op basis van de beschikbare gegevens en studies, en onverminderd een diepgaander onderzoek omtrent de wenselijkheid en de vormen van een "industriebeleid" in de plaats van tegemoetkomingen, een onderzoek dat het onderwerp zal zijn van een volgende Planning Paper, een appreciatie pogen te geven van de doeltreffendheid van het sedert het begin van de jaren '60 gevoerde beleid.

De tegemoetkomingen aan de bedrijven worden hier beschouwd in de ruimste betekenis. Dit betekent dat het zowel gaat om rechtstreekse financiële overdrachten als om fiscale en parafiscale uitgaven en deelnemingen. Tijdens de onderzochte periode (1975-1984) stegen de overheidstegemoetkomingen ten gunste van de bedrijven beduidend sneller dan het B.N.P. Vandaag bedragen zij 350 miljard F of 7 % van het B.N.P., tegenover 5 % in 1975.

- De tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven (1) stegen het snelst sinds 1975 (zie tabel 2 en grafiek 1). En dit omwille van de steeds grotere moeilijkheden waaraan tal van industriebedrijven het hoofd dienden te bieden gezien de sedert 1973 opgetreden verslapping van de vraag en de hieruit volgende heviger concurrentie en zware herstructureringsproblemen. Momenteel gaan meer dan de helft van de tegemoetkomingen aan de bedrijven naar de particuliere sector. Die tegemoetkomingen hebben vooral tot doel de kapitaalkost te verlagen en, bestonden zij in het begin vooral uit rechtstreekse overdrachten, nu worden zij in de meest diverse vormen toegekend. Thans zijn inderdaad meer dan de helft van de tegemoetkomingen aan de particuliere sector "gedebutgetteerd", d.w.z. dat zij buiten de begroting (fiscale uitgaven-prefinancieringen) gefinancierd worden. Een en ander is uiteraard het gevolg van de enorme kapitaalbehoeften die voor de herstructurering van de "nationale" sectoren nodig zijn, maar ook van de steeds penibeler toestand waarin de overheidsfinanciën zich bevinden.

Als wij de tegemoetkomingen aan de nationale sectoren en aan de overige sectoren vergelijken, stellen wij vast dat de interventiegraden voor de eerstgenoemde zeer hoog zijn (tabel 13), maar dat voor beide de stijging van de tegemoetkomingen niet verschilde (tabel 4). Bovendien noteren wij in de nationale sectoren een toename van de kapitaalintensiteit via een inkrimping van de werkgelegenheid, terwijl overal elders een trend wordt waargenomen naar een tragere groei van de kapitaalintensiteit. Zulks zou kunnen wijzen op een grotere sensibiliteit van de nationale sectoren voor het gevoerde sectorbeleid, terwijl de overige sectoren dan gevoeliger zouden zijn geweest voor de ombuigingen van het macro-economisch beleid. Laten wij er tenslotte nog op wijzen dat de toestand in België niet veel verschilt van die in de nabuurlanden, uitgenomen misschien de steun aan het onderzoek, een terrein waarop België het arme broertje is.

- Het beleid, dat in de jaren '60 en tot in de helft van de jaren '70 werd gevoerd, was vooral afgestemd op de algemene economische groei en de vermindering van de regionale onevenwichtigheden. Het steunde vooral op de toepassing van de expansiewetten en de interventies van de N.I.M. De expansiewetten kenden ongetwijfeld een groot succes, vooral bij de buitenlandse investeerders die zich vaak vestigden in spèerpuntsectoren en zodoende bijdroegen tot de herstructurering van het produktie-apparaat. Voor de investeringen van nationale komaf is dat succes minder evident geweest. Bovendien en ondanks de voordelen die vanaf 1970 toegekend werden voor de investeringen in de ontwikkelingszones, zijn de regionale onevenwichtigheden nog steeds groot.

In 1975 staat men voor het begin van een ernstige industriële desinvestering. Er wordt een intenser beroep gedaan op het instrumentarium uit de groei-jaren. Bewijzen hiervan zijn: de hogere kosten in hoofde van de overheid voor de investeringen die in het kader van de expansiewetten worden gesteund, het grote aantal aan de N.I.M. toevertrouwde opdrachten, het groter risico dat de overheid op zich neemt bij het toekennen van haar waarborg.

In 1978 wordt het tot dan toe aan de grote ondernemingen voorbehouden stelstel inzake tegemoetkomingen uitgebreid tot de K.M.O. Tevens worden nieuwe opdrachten aan de N.I.M. toevertrouwd (overheidsinitiatief, gespecialiseerde vennootschappen) en nieuwe instrumenten gecreëerd (G.I.M., F.I.V., INVEST) met het oog op de reconversie van de door de herstructurering van de nationale sectoren getroffen regio's.

(1) Bepaald als het geheel van de bedrijven die op de goederen- en dienstenmarkt opereren, excl. de ziekenhuizen en overheidsbedrijven voor vervoer, verkeer en huisvesting.

In 1980 krijgen de gewesten ingevolge de staatshervorming belangrijke bevoegdheden inzake industrie- en woningbeleid. De nationale sectoren daarentegen worden nog steeds gefinancierd door de nationale overheid.

Vanaf 1982 doet er zich een beleidsomgeving voor. Het doel dat nu wordt nagestreefd, is het herstel van de concurrentiekracht van de bedrijven en het stopzetten van het sneeuwbal-effect dat uit de toenemende schuldenlast van de overheid is ontstaan. Een en ander betekent devaluatie en loonstop, samen met een aantal fiscale maatregelen bestemd om de financiële bedrijfsstructuren te saneren. Ook werd in die periode de N.M.N.S. opgericht; deze laatste groepeerde verschillende gespecialiseerde filialen van de N.I.M. en heeft o.a. als opdracht het financieren van de herstructurering van de nationale sectoren.

Het valt nog moeilijk zich nu al uit te spreken over de gevolgen van het sinds de crisis en meer bepaald sinds 1982 gevoerde beleid. Weliswaar heeft het beleid ten gunste van de nationale sectoren geleid tot een zekere heroriëntering van de productiefactoren, maar de kosten ervan zijn voor de overheid bijzonder hoog geweest. Ook, kan men enerzijds gewag maken van een betere financiële bedrijfsstructuur, een grotere concurrentiekracht en, meer recentelijk, van een zeker investeringsherstel, dan blijven de gevolgen qua werkgelegenheid nog altijd moeilijk te evalueren. Het probleem is nog altijd het oriënteren van de beschikbare kapitalen naar het risicodragend kapitaal en de innovatie.

- Tegen een achtergrond waar macro-economisch beleid en tal van specifieke en algemene tegemoetkomingsmaatregelen elkaar kruisen, is de evaluatie van de tegemoetkomingen een geduchte taak. Er bestaan hiervoor verschillende methodes.

In de eerste plaats de *macro-economische*, die erin bestaat oorzaak- en gevolgrelaties tussen macro-economische grootheden op te zoeken. In het geval dat ons bezighoudt, is het nut ervan zeer relatief, gezien al het feit dat de effecten van de tegemoetkomingen moeilijk te vatten en te isoleren zijn. Toch kon aan de hand van de macro-economische modellen worden gewezen op een aantal belangrijke investeringsdeterminanten, alsook op hun relatief belang naargelang van de conjunctuurtoestand. Zo is gebleken dat bij laagconjunctuur de vraagvooruitzichten doorslaggevend zijn, wat dan weer de rol van de kapitaalkost als bevoorrechte interventiefactor ten gunste van het particulier initiatief relativeert.

Naast de macro-economische modellen hebben we de *enquêtes in de bedrijven*, die de resultaten van de modellen ruimschoots bevestigen en bovendien preciseren. Zo is het verband tussen subsidie en rendabiliteit niet zo vanzelfsprekend, terwijl daarentegen rendabiliteit en innovatie over het algemeen wel samengaan. De tegemoetkomingen aan het onderzoek lijken op de innovatie het grootste effect te hebben, terwijl anderzijds de fiscale druk een remmende rol zou spelen. Vandaar dat de bedrijven een zekere voorkeur aan de dag leggen voor de fiscale prikkels; dit laatste is evenwel niet de regel, de meningen kunnen verschillen naargelang van de bedrijfsgrootte of van het nagestreefde doel.

Tenslotte zijn er nog de *financiële bedrijfsmodellen*. Een methode die erin bestaat de vandaag uit te voeren investeringen te vergelijken met de morgen ervan te verwachten winsten. Hoe positiever het verschil is - en een subsidie kan hiervoor zorgen - hoe interessanter de investering zal worden, vergeleken met een financiële belegging. Met die methode is het echter

nog niet mogelijk een definitief oordeel te vellen over de incitatieve aard van de tegemoetkomingen of duidelijker gezegd over het verband tussen tegemoetkoming en investeringsbeslissing. Niettemin kan zij de besluitnemer (ondernemer of overheid) helpen om op basis van een door het bedrijf te realiseren zaken- en investeringsplan uit de bestaande tegemoetkomingen de meest geschikte te kiezen.

- **Tot besluit** kunnen we zeggen dat het stelsel inzake tegemoetkomingen mettertijd heel wat ingewikkelder is geworden en er uiteindelijk zeer belangrijke bedragen bij komen kijken zijn. Is dit laatste onbetwistbaar, dan vergt de vraag naar de doeltreffendheid van de tegemoetkomingen een nog voorlopig en genuanceerd antwoord. De rechtstreekse incitatieve aard is niet zo vanzelfsprekend gebleken, behalve misschien op het gebied van het onderzoek of als factor die mede bepalend is geweest voor het vestigen in de '60er jaren van buitenlandse bedrijven in ons land. Recentelijker zouden de sectorale tegemoetkomingen vooral hebben bijgedragen tot de sanering van het productie-apparaat en de algemene tegemoetkomingen tot het rendabiliteitsherstel van de bedrijven.

1. EVALUATIE VAN DE OVERHEIDSTEGEMOETKOMINGEN

1.1 Definitie en statistische bronnen

Het vraagstuk van de definitie der overheidstegemoetkomingen is belangrijk omdat zij de omvang van de overheidsinterventie bepaalt.

Vanuit onze optiek omvatten de **overheidstegemoetkomingen** niet enkel de rechtstreekse financiële overdrachten van de Centrale Overheid (nationaal en regionaal) naar de bedrijven toe, met inbegrip van de fiscale en parafiscale uitgaven, maar tevens de kredietverleningen en de deelnemingen. Worden daarentegen niet in aanmerking genomen, de tegemoetkomingen van de Europese Gemeenschappen en van de lokale besturen evenmin als de interventies van een macro-economisch type zoals devaluatie, loonblokkering, reglementeringen of overheidsinvesteringen.

Bij de evaluatie van die tegemoetkomingen steken vanzelfsprekend een aantal problemen de kop op, problemen die samenhangen met de aard zelf van die tegemoetkomingen. Een groot aantal onder hen wordt gefinancierd buiten de begroting om en worden hierom "gedebudgetteerd" genoemd. Hieronder zullen we nu de verschillende soorten tegemoetkomingen en de gebruikte statistische bronnen systematisch onderzoeken.

- De rechtstreekse financiële overdrachten, die grotendeels bestaan uit rentetoeelagen, kapitaalpremies, exploitatietoelagen en deelnemingen in de overheidsbedrijven, zijn van verschillende departementen afkomstig. De voornaamste bron van informatie terzake is uiteraard de **economische en functionele hergroepering** van de verrichtingen van de centrale overheid, die zich sedert 1982 echter beperkt tot alleen maar de verrichtingen van de nationale overheid. Om rekening te houden met de gewestelijke tegemoetkomingen na 1982 werden bij de uitgaven van de centrale overheid de uitgaven geteld van het Economisch Expansiefonds van de verschillende gewesten.

- De **fiscale uitgaven**, die in feite minder belastingontvangsten zijn, maken eveneens deel uit van de tegemoetkomingen en wel in zoverre zij door overdrachten vervangen zouden kunnen worden. Zij worden evenwel niet in de begrotingsboekhouding opgenomen, en worden bijgevolg onder de "gedebudgetteerde" sector gerangschikt. Het begrip fiscale uitgaven en "a fortiori" een lijst ervan kan tot betwisting leiden, maar wij hebben ons hier gehouden aan de definitie en aan de systematische en gactualiseerde lijst zoals die in 1985 door de Hoge Raad voor de Financien werd opgesteld en sindsdien in bijlage bij de begroting wordt gevoegd. Als fiscale tegemoetkomingen aan de bedrijven hebben wij alle maatregelen van economische aard en waarvan de budgettaire kost kon worden geraamd, in aanmerking genomen. Hieronder zijn vooral te vinden de bepalingen inzake de vennootschapsbelasting, bepaalde maatregelen op het vlak van de personenbelasting en van de directe belastingen, met o.a. de B.T.W. vermindering van 19 % tot 6 % op de nieuwbouw. Sommigen zouden hier kunnen opwerpen dat dit geen tegemoetkoming aan de bedrijven is omdat het gaat om iets van eerste levensbehoefte, maar op dat punt hebben wij ons strikt aan de door de Hoge Raad voor de Financien opgestelde lijst gehouden. Voor meer details omtrent de opgenomen fiscale tegemoetkomingen verwijzen wij naar de bijlagen 5 tot 7.

▪ De Maribel-operatie werd eveneens meegerekend en misschien lijkt het wel verwonderlijk dat een a priori essentieel macro-economische maatregel ter vermindering van de bedrijfskosten en dus ter verbetering van hun concurrentiekracht in deze studie opgenomen werd als "overheidssteun aan de particuliere bedrijven". Dit hangt samen met de doelstelling van de maatregel zoals die in mei 1981 door de regering werd goedgekeurd. Hij was immers vooral gericht op de arbeiders die men vooral in de be- en verwerkende sector en in de bouwrijverheid terugvindt.

▪ Tenslotte werd ook nog rekening gehouden met de kredietverleningen en deelnemingen door de openbare holdings en kredietinstellingen. Dit laatste hangt nauw samen met het feit dat zij vanaf de tweede helft van de zeventiger jaren een sterke ontwikkeling gekend hebben als gevolg van de toepassing van de herstructureringsprogramma's van de nationale sectoren. Wij zijn er ons ten zeerste van bewust dat het hier om een bijzondere soort van tegemoetkomingen gaat. Immers, in tegenstelling tot wat wij zien bij de meeste andere soorten steun, krijgt de overheid hier in ruil voor haar steun een tegenprestatie in de vorm van terugbetalingen of participaties, hetgeen uiteraard het karakter van tegemoetkoming beperkt. Het leek ons echter gepast er rekening mee te houden, daar zonder die steun heel wat particuliere ondernemingen in ernstige moeilijkheden zouden zijn geraakt. Voor de kwantitatieve evaluatie van die gegevens hebben wij vooral gesteund op de studie van de Nationale Bank van België betreffende de zowel budgettaire als gedebudgetteerde tegemoetkomingen aan de nationale sectoren (1).

Hoe dan ook, wij hebben ons in deze studie beperkt tot de tegemoetkomingen die redelijkerwijs te becijferen zijn en men moet er dan ook geen volledige lijst van de bestaande tegemoetkomingen in zoeken. Een dergelijke lijst werd trouwens reeds opgesteld door het Bestuur van de Nijverheid van het Ministerie van Economische Zaken en andere particuliere instellingen.

De hier gehanteerde definitie gaat evenwel heel wat verder dan het gebruikte budgettaire kader van de Nationale Boekhouding, waarin enkel de exploitatietoelagen, de rentetoelagen en eventueel de kapitaalpremies zijn opgenomen.

In tabel 1, in bijlage, vindt men een gedetailleerde vergelijking tussen de verschillende gehanteerde definities. Hieronder worden de belangrijkste elementen ervan samengevat.

(1) Die studie op basis van de jaarlijkse rapporten van de openbare financieringsmaatschappijen werd onlangs aangevuld door een nieuwe studie gewijd aan de tegemoetkomingen aan de bedrijven en inzonderheid aan de overheidsbedrijven

TABEL 1 - Vergelijking van het bedrag van de overheidstegemoetkomingen aan de bedrijven, volgens verschillende definities

DEFINITIE	(in miljarden B.F.)		J.G.G. (In %) (1) 1984/1975
	1975	1984	
. Nationale boekhouding			
N.I.S.	27.5	67.3	10.5
E.S.E.R.	85.9	186.3	9.0
. Ministerie van Financiën (Studies) (met inbegrip van de fiscale uitgaven)	97.5	254.6	11.2
. Nationale Bank van België (met inbegrip van de prefinancieringen)	115.0	300.0	11.2
. Planbureau (met inbegrip van de Maribel-operatie)	126.2	368.2	12.7

(1) J.G.G. : Jaarlijkse Gemiddelde Groei

Uit de gegevens blijkt dat er essentieel verschillende niveaus inzake tegemoetkomingen bestaan. De in de Nationale Boekhouding van het N.I.S. gehanteerde definitie levert bedragen op die vijfmaal lager zijn dan die welke het Planbureau met zijn definitie verkrijgt. Dit komt vooral doordat in de Nationale Boekhouding geen rekening wordt gehouden met de "gedebudgetteerde" sector (fiscale uitgaven en prefinancieringen). De methode van de N.B.B. is die welke het dichtst die van het Planbureau benadert : het voornaamste verschil ligt in een verschillende evaluatie van de fiscale uitgaven en in het feit dat het Planbureau rekening houdt met de renten op de schulden van de nationale sectoren.

Wat de trend aangaat, noteren wij tamelijk homogene groeipercentages, maar de interventie van de gedebudgetteerde sector (meer bepaald na 1978 met de herstructurering van de nationale sectoren) heeft de groei opgedreven.

Hoewel alles samen onze aanpak de hoogste bedragen geeft, wil dit nog niet zeggen dat de materie hierbij volledig behandeld wordt. Immers, naast de lokale en communautaire tegemoetkomingen, wordt hierin nog hoegenaamd geen rekening gehouden met de problematiek van de overheidsbestellingen, evenmin als met een hele reeks moeilijk kwantificeerbare bevorderings- of vestigingsfactoren, zoals bijvoorbeeld de ATHENA-operatie in Wallonië of de D.I.R.V. in Vlaanderen, of ook nog de nabijheid van communicatie-, school- of andere infrastructuur.

1.2 Verdeling van de tegemoetkomingen tussen particuliere en overheidsbedrijven

De ontwikkeling van de hierboven in het kort beschreven tegemoetkomingen heeft betrekking op alle bedrijven.

Hierna zullen wij trachten een onderscheid te maken tussen de tegemoetkomingen aan de overheidsbedrijven en die aan de particuliere bedrijven, dewelke meer bepaald het voorwerp van deze studie zullen uitmaken.

Per definitie beschouwen we als **particuliere** bedrijven, alle bedrijven die actief zijn op de markt voor verhandelbare goederen en diensten, met uitzondering van de ziekenhuizen, de **openbare** vervoer- en verkeersbedrijven (N.M.B.S., N.M.V.B., R.T.T.,...) en de **overheidsbedrijven** voor sociale huisvesting (N.M.H., N.L.M.,...). Hieruit volgt dat zelfs de industriële, financiële of andere bedrijven, waarin de overheid een meerderheidsaandeel heeft, hier bij de particuliere sector gerekend worden.

Laten wij er hier nogmaals op wijzen dat wij op het vlak van begrotingsstatistieken vanaf 1982 enkel nog maar beschikken over de gegevens van de economische hergroepering met betrekking tot de nationale overheid, d.w.z. in hoofdzaak de tegemoetkomingen aan de overheidsbedrijven, de nationale sectoren en de landbouw en de subsidies aan de uitvoer en (gedeeltelijk) aan de research. Om rekening te houden met de gewestelijke tegemoetkomingen aan de particuliere ondernemingen in 1983 en 1984 hebben wij de uitgaven van het Fonds voor de Economische Expansie van de Gewesten bij de tegemoetkomingen van de nationale overheid opgeteld.

De analyse van de ontwikkeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere en overheidsbedrijven toont verschillende evoluties, vooral wegens de omvang die de gedebudgetteerde sector sedert het einde van de '70er jaren voor de particuliere bedrijven aangenomen heeft.

TABEL 2 - Ontwikkeling van de tegemoetkomingen aan de overheids- en particuliere bedrijven

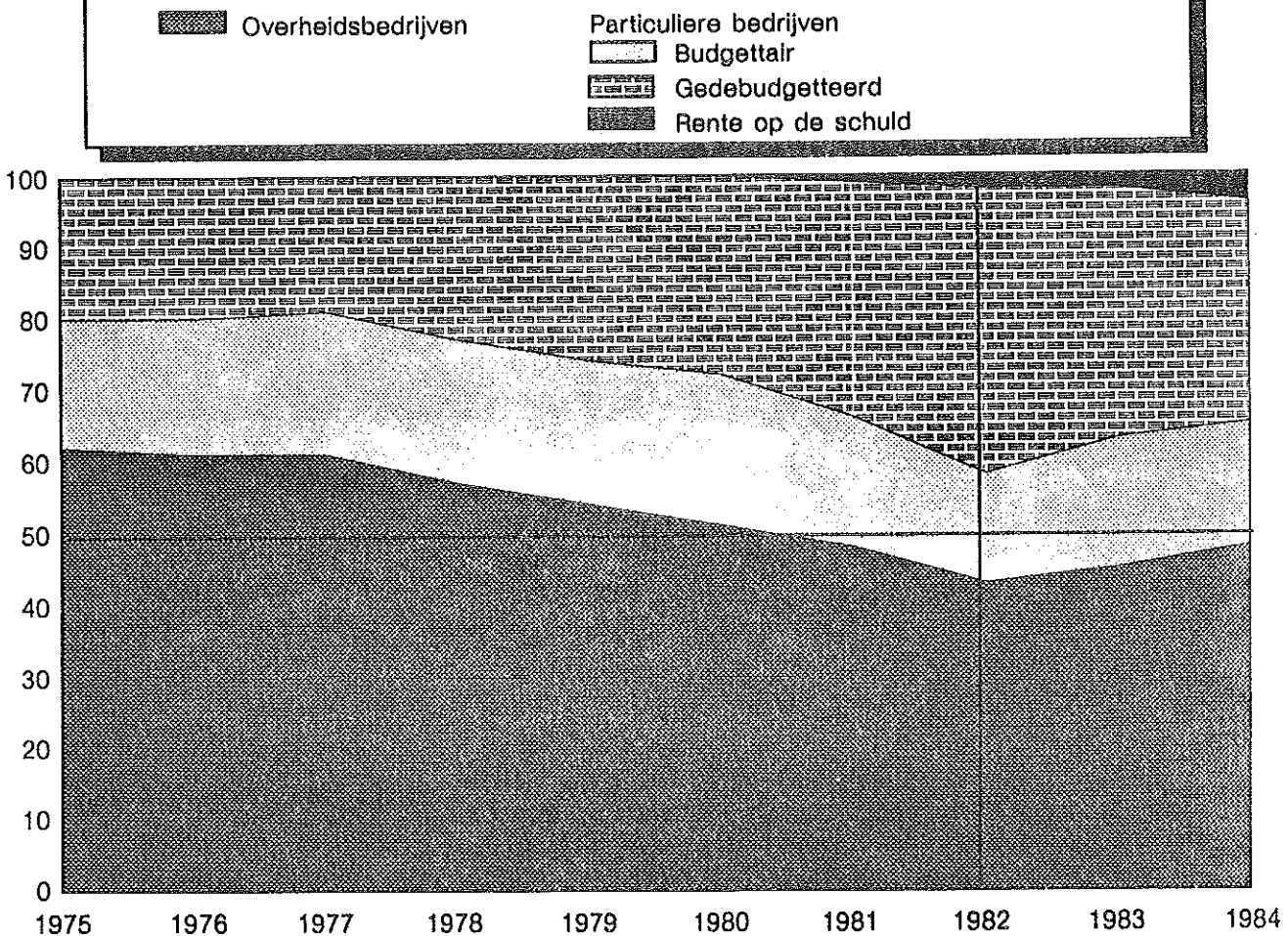
(In miljarden BF)

	Overheids- bedrijven	Particuliere bedrijven		Rente op de schuld (1)	Totaal
		Budgettaire tegemeetk.	Gedebudgetteerde tegemeetk.		
1975	77.7	22.9	25.6	-	126.2
1976	93.6	29.7	31.5	-	154.8
1977	103.8	33.2	32.3	-	169.3
1978	113.6	39.2	46.3	-	199.2
1979	120.4	43.3	57.9	-	221.6
1980	134.6	56.5	72.8	-	263.9
1981	153.3	57.5	105.9	5.1	319.8
1982	147.4	51.4	137.0	9.5	345.3
1983	159.8	63.6	122.7	9.2	355.3
1984	175.4	64.5	113.2	15.5	368.6
J.G.G. (in %) 1984/75	9.5	12.2	18.0	-	12.7

(1) Aangegaan met het oog op de financiering van de herstructurering van de nationale sectoren.

Grafiek 1 - Structuur van de overheidsuitgaven ten gunste van de bedrijven (in %)

Uit de bovenstaande tabel en grafiek blijkt dat de totale (budgettaire en gedebudgetteerde) tegemoetkomingen aan de particuliere ondernemingen sinds 1975 veel sneller gestegen zijn dan de (vooral budgettaire) tegemoetkomingen aan de overheidsbedrijven en wel in zoverre dat zij ze heden ten dage overtreffen (193 miljard t.o.v. 175 miljard voor de overheidsbedrijven).

Die snelle toename van de steun aan de particuliere sector is vooral het gevolg van de zeer sterke groei van de gedebudgetteerde sector die in een eerste stadium (1975-1982) - nauw samenhangt met de wil om de "nationale sectoren" te herstructureren, en daarna met de toepassing van de MARIBEL-operatie in 1981 en de B.T.W. vermindering op de nieuwbouw in 1982.

Vanaf 1982 echter krimpt de gedebudgetteerde sector, terwijl de budgettaire uitgaven hun vroeger groeitempo aanhouden (15 % per jaar), indien men rekening houdt met de schuldenlast voor de herstructurering van de nationale sectoren.

1.3 Analyse van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven sedert 1975

Vanaf hier hebben wij het nog enkel over de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven, ongeacht hun vorm : budgettair, fiscaal of andere.

Een dubbele typologie wordt gehanteerd. De ene beschouwt de overheidstegemoetkomingen naargelang van de doelstellingen (functionele – sectorale) van het beleid en de andere onderzoekt ze naargelang van hun aard (rechtstreekse subsidies – fiscale uitgaven – deelnemingen).

Het spreekt vanzelf dat de tegemoetkomingen aan de zogenaamde "nationale" sectoren een doorslaggevende rol spelen in de ontwikkeling van de steun aan de particuliere ondernemingen, en dit ongeacht het type.

De vijf "nationale" sectoren, d.w.z. zij die onder het nationale beleid ressorteren, zijn de ijzer- en staalnijverheid, de steenkoolmijnen, de textielnijverheid, de scheepsbouw en –herstelling en de glasnijverheid.

1.3.1 De tegemoetkomingen naargelang van de doelstelling

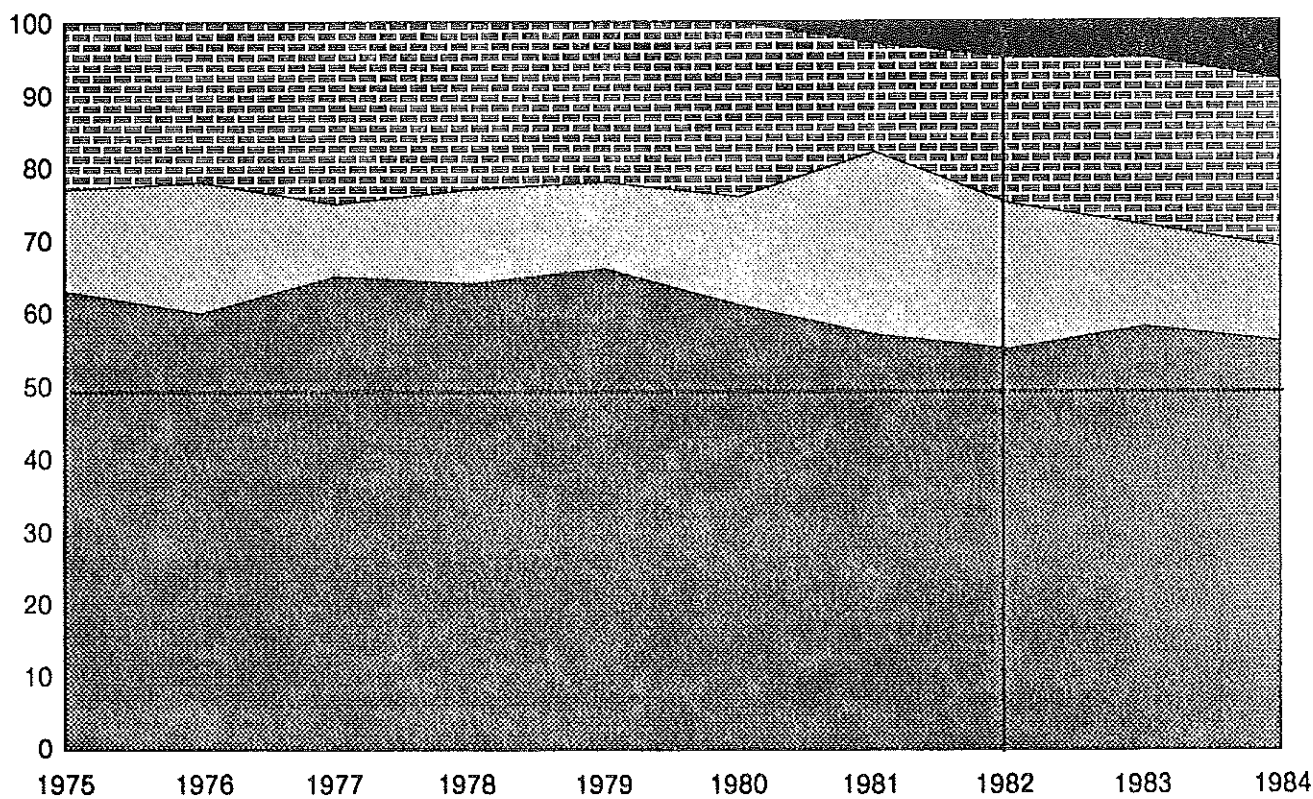
In die eerste benadering maken wij een onderscheid tussen, enerzijds, de functionele tegemoetkomingen (d.w.z. vooral de subsidies aan de investeringen, het speurwerk, de uitvoer en de werkgelegenheid), die per slot van rekening op alle bedrijven gericht zijn of het nu via financiële overdrachten (die het zij gezegd steeds meer aan de gewesten toevertrouwd worden) of via de fiscaliteit gaat, en, anderzijds, de meer specifiek sectorale tegemoetkomingen, die meer in het bijzonder op bepaalde sectoren gericht zijn (nationale sectoren, landbouw,...) en vaak de vorm van prefinanciering of deelneming aannemen. Laatstgenoemde zijn grotendeels weer te vinden in de nationale begroting. Ook rekenen wij hierbij de rente op de schuld, waarbij wij ze echter zoveel mogelijk apart zullen vermelden.

TABEL 3 – Ontwikkeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven naargelang van de doelstellingen *In miljarden F*

t	Functionele tegemoetkomingen	Sectorale tegemoetkomingen	Renten op de schuld	Totaal
1975	30.5	18.0	–	48.5
1976	36.5	24.8	–	61.2
1977	42.8	22.7	–	65.5
1978	54.7	30.9	–	85.6
1979	66.4	34.8	–	101.2
1980	78.6	50.7	–	129.3
1981	94.9	67.6	5.1	167.6
1982	108.8	79.6	9.5	197.9
1983	113.3	73.0	9.2	195.5
1984	108.8	68.9	15.5	193.2
J.G.G. 1984/75 (in %)	15.2	16.1	–	16.6

Grafiek 2 -- Verdeling van de tegemoetkomingen naargelang van de doelstelling (in %)

Uit tabel 3 en grafiek 2 blijkt dat de functionele tegemoetkomingen doorslaggevend blijven (ongeveer 60 % van de steun aan de particuliere ondernemingen) en dit ondanks de forse toename van de sectorale tegemoetkomingen sedert het begin van de industriële crisis.

Over de gehele periode, en afgezien van de rente op de schuldenlast van de nationale sectoren, hebben de sectorale tegemoetkomingen een ontwikkeling gekend die bijna gelijk loopt met die van de functionele tegemoetkomingen. Wij stellen evenwel vast dat de vermindering van de toename van de sectorale tegemoetkomingen de jongste jaren sterker was dan die van de functionele tegemoetkomingen, en dit allicht omwille van de geleidelijke voltooiing van de herstructureringsprogramma's en van een gewijzigde oriëntering van het economisch beleid.

Hierna zullen wij nu achtereenvolgens beide types van de door de overheid nagestreefde doelstellingen onderzoeken.

- De sectorale tegemoetkomingen hadden oorspronkelijk in hoofdzaak betrekking op de steenkoolmijnen, de scheepsbouw en de landbouw. Zij hebben zich geleidelijk aan uitgebreid tot de ijzer- en staalnijverheid, de textielnijverheid en de bouw (B.T.W.-vermindering op nieuwe woningen vanaf 1982). Tabel 4 hieronder geeft die ontwikkeling weer (voor meer bijzonderheden zie bijlage 4).

TABEL 4 - Sectorale overheidstegemoetkomingen

Bedrijfstak	1984 (in miljarden F)	Jaarlijkse gemiddelde groei (in %)		
		1980/75	1984/80	1984/75
Ijzer- en staal	25.5	25.8	7.8	17.4
Steenkoolmijnen	9.7	17.7	- 5.8	7.2
Scheepsbouw	8.1	29.8	- 6.7	12.1
Textiel	4.2	0.0	114.1	34.1
Landbouw	8.0	15.1	2.3	9.3
Bouw	13.3			
Sub-totaal	68.9	23.0	8.0	16.1
+ rente op de schuld van de N.S.	15.5			
Totaal der sectorale tegemoetkomingen	84.4	23.0	13.6	18.7
Totaal van de steun aan de particuliere bedrijven	193.2	21.7	10.6	16.6

Bron : Begrotingen, N.B.B.

Het aandeel van de ijzer- en staalijverheid is het belangrijkste geworden en blijft dit , niettegenstaande het feit dat men de jongste jaren een zekere vertraging van de tegemoetkomingen aan die sector heeft kunnen waarnemen (1). De sterke groei van de tegemoetkomingen aan de textielijverheid is toe te schrijven aan de zwakte van de oorspronkelijke steun (1 miljard over de gehele periode 1975-1982). De vermindering van de tegemoetkomingen aan de steenkoolmijnen en aan de scheepsbouw na 1980 valt samen met capaciteitsdalingen.

De rente op de schuldenlast diende te worden betaald vanaf 1981 en is de jongste jaren sterk toegenomen, met name als gevolg van de aan de ijzer- en staalijverheid toegekende prefinancieringen. Zij wordt geraamd op 30 miljard in 1985.

- De functionele tegemoetkomingen zijn van meer algemene aard en zijn er vooral op gericht de kosten van de produktiefactoren te drukken. Zij hebben betrekking op :
 - de investeringen (uitgaven van het Expansiefonds, het Waarborgfonds, het Fonds voor Industriële Vernieuwing, fiscale uitgaven, deelnemingen door de openbare holdings,...),
 - het speurwerk (I.W.O.N.L., Fonds voor Prototype, "Impulsprogramma's" van de D.P.W.B., afhankelijk van de Eerste Minister),
 - de uitvoer (COPROMEX, Fonds voor de Buitenlandse Handel, B.D.B.H.,...) en op de werkgelegenheid (waarvoor alleen met de MARIBEL-operatie rekening werd gehouden).

(1) In 1985 wordt een herstel (38 miljard) genoteerd.

In tegenstelling tot de voorgaande tegemoetkomingen betreffen zij alle sectoren, met inbegrip van de energie en de tertiaire sector, inzonderheid via de fiscale tegemoetkomingen.

Maar toch zijn het vooral de metaalverwerkende en de scheikundige nijverheid die rechtstreekse tegemoetkomingen aan de investeringen en aan het speurwerk krijgen, terwijl de bouw en de nijverheid van hun kant ruimschoots baat hebben bij de MARIBEL-operatie, die erop gericht is de tewerkstelling van arbeiders te bevorderen door middel van een verlaging van de werkgeversbijdragen voor Sociale Zekerheid.

Ook zien wij dat de tegemoetkomingen aan de uitvoer en aan het speurwerk meestal bestaan uit rechtstreekse financiële overdrachten, terwijl de tegemoetkomingen aan de investeringen samengesteld zijn uit een mengeling van budgettaire, fiscale en financiële tegemoetkomingen, waarbij tal van fiscale tegemoetkomingen er vooral op gericht zijn de bedrijfsrendabiliteit te herstellen.

TABEL 5 - Ontwikkeling van de functionele tegemoetkomingen

Doelstelling	1984 (in 10 ⁹ F)	Jaarlijkse gemiddelde groei (in %)		
		1980/75	1984/80	1984/75
Speurwerk	7.9	20.3	3.8	12.6
Uitvoer	9.0	20.5	12.6	16.9
Werkgelegenheid	15.0			
Investeringen en rendabiliteit	76.9	20.9	3.8	13.0
Functionele tegemoetkomingen	108.8	20.8	8.5	15.2
Totaal der tegemoetkomingen aan de particuliere sector	193.2	21.7	10.6	16.6

Uit bovenstaande tabel blijkt dat het aandeel van de investeringstegemoetkomingen doorslaggevend is (+/- 80 %) en dat het overheidsbeleid er bijgevolg in de eerste plaats op gericht is geweest de kapitaalkost te drukken. Alle fiscale maatregelen, die sinds 1982 werden getroffen om de financiële bedrijfsstructuren te saneren, bevestigen dit.

Indien wij de tegemoetkomingen aan de werkgelegenheid, waarmee pas vanaf 1981 rekening gehouden wordt, niet meerekenen, zien wij evenwel dat alle tegemoetkomingen zich tegen ongeveer hetzelfde tempo ontwikkelen. De iets hogere groei voor de tegemoetkomingen aan de uitvoer is het gevolg van de grotere overheidsinterventie tijdens de jongste jaren, ten einde het verschil te verminderen tussen de nationale rentevoeten en de rentevoeten die door de OESO-landen worden toegepast voor de financiering van uitrustingsgoederen voor uitvoer overzee.

Laten wij er tenslotte op wijzen dat krachtens de wet inzake de gewestvorming van 1980 een overdracht van bevoegdheden naar de gewesten heeft plaatsgevonden. Vooral gebeurde dit op het vlak van de tegemoetkomingen aan de bedrijven (toepassing van de expansiewetten, oprichting van de G.I.M., tegemoetkomingen aan het speurwerk). Op grond van bepaalde hypothesen kan men zeggen dat tegenwoordig ongeveer één derde van de functionele tegemoetkomingen onder de gewestelijke overheid ressorteren, terwijl de sectorale tegemoetkomingen meestal onder de nationale bevoegdheid vallen.

1.3.2 De ontwikkeling van de tegemoetkomingen naargelang van de aard

Zoals wij hiervoor reeds zagen, zijn de overheidsinterventies zeer verschillend van aard. Zij kunnen worden onderverdeeld in drie grote categorieën :

. **niet-terugvorderbare financiële overdrachten** zoals bijvoorbeeld de subsidies om de exploitatieverliezen van de steenkoolmijnen te dekken, de in het kader van de expansiewetten toegekende rentevergoedingen en kapitaalpremies, de tegemoetkomingen aan het spuurwerk en aan de uitvoer. Laten wij hierbij opmerken dat in bepaalde gevallen de tegemoetkomingen wel terugvorderbaar zijn (Fonds der Prototypes, Fonds van de Buitenlandse Handel) of zelfs ten dele teruggevorderd worden via de vennootschapsbelasting (kapitaalpremies). Jammer genoeg kon hiermee niet altijd rekening worden gehouden;

. **fiscale uitgaven** zoals bijvoorbeeld de investeringsaftrek, de versnelde afbetalingen of de belastingvrijstelling voor bepaalde dividenden, de vrijstelling van onroerende voorheffing, de vermindering van bepaalde indirecte belastingen (B.T.W., accijnzen,...);

. **prefinancieringen en rechtstreekse deelnemingen**, instrumenten die nog maar vrij recent worden aangewend, meer bepaald met de medewerking van de openbare holdings of hun in het kapitaal zelf van de ondernemingen gespecialiseerde filialen, zoals dat bv. het geval is in de steenkoolmijnen, de ijzer- en staalnijverheid en in de textielsector. In dit laatste geval zijn de deelnemingen evenwel terugbetaalbaar op de winst na belasting. Hierdoor wordt de aard van tegemoetkoming ervan afgezwakt.

De hiernavolgende tabel en grafiek geven de ontwikkeling van die grote categorieën. Tabel 7 geeft de verdeling naargelang van de aard.

TABEL 6 - Ontwikkeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere ondernemingen naargelang van de oorsprong

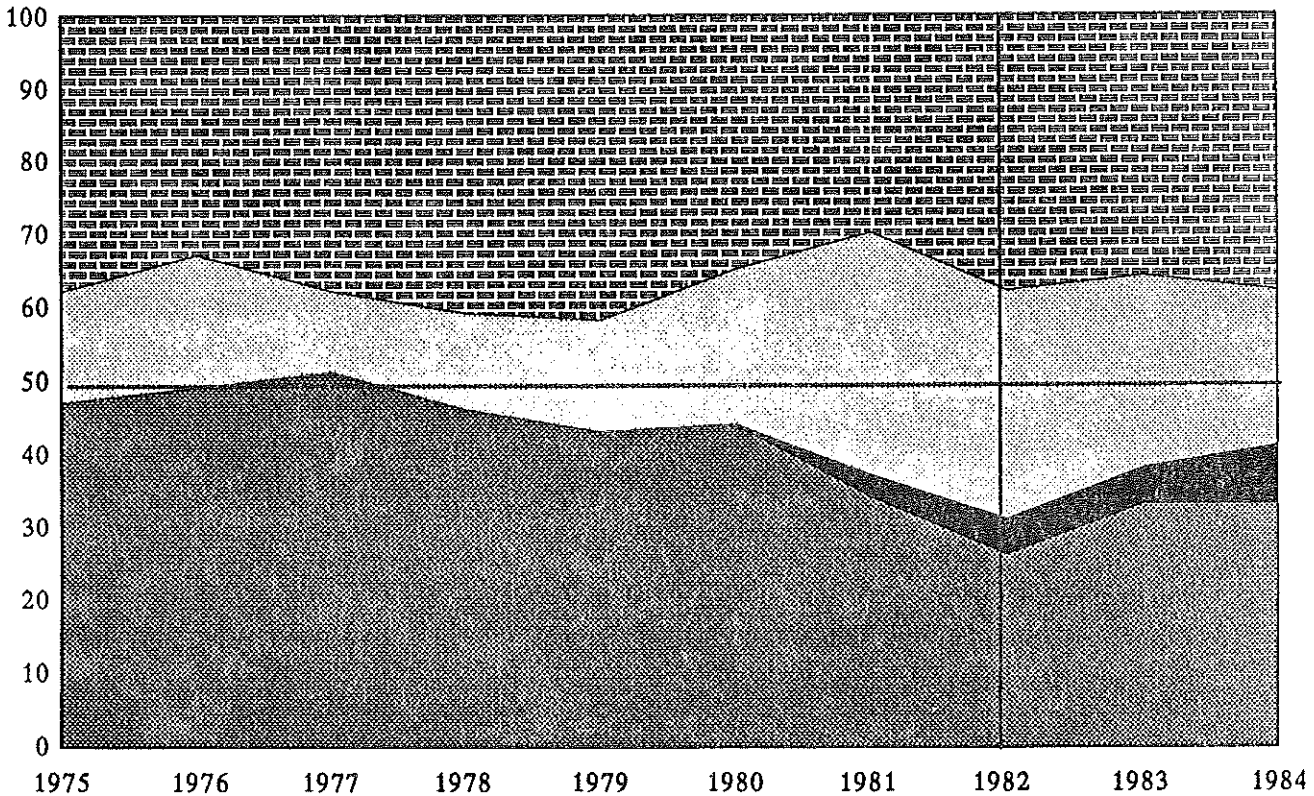
in miljarden F

t	Begroting	Fiscaal en parafiscaal	openbare holdings en kredietinst.	Rente op leningen	Totaal
1975	22.9	18.6	7.0	0	48.5
1976	29.7	20.5	11.0	0	61.2
1977	33.2	25.1	7.2	0	65.5
1978	39.3	34.8	11.5	0	85.6
1979	43.3	42.4	15.5	0	101.2
1980	56.5	44.8	28.0	0	129.3
1981	56.7	50.5	55.3	5.1	167.6
1982	51.4	75.2	61.8	9.5	197.9
1983	63.5	70.7	52.0	9.2	193.5
1984	64.5	73.5	39.7	15.5	193.2
J.G.G. 1984/75 (in %)	12.2	16.5	21.3	.	16.6

Grafiek 3 - Verdeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere ondernemingen naargelang van de aard van de tegemoetkomingen (in %)

Rechtstreekse subsidies
 Fiscale uitgaven
 Krediet en deelnemingen
 Rente op leningen

De grafiek hierboven toont duidelijk de wijzigingen die de jongste jaren in de wijze van overheidsinterventie hebben plaatsgevonden en dit meer bepaald als gevolg van de problemen in verband met de herstructurering van de "nationale" sectoren.

Na 1980 is de lichte groei van de budgettaire en fiscale tegemoetkomingen enkel te danken aan het feit dat er vanaf 1981 rekening wordt gehouden met de Maribel-operatie (15 miljard) en met de rente op leningen aangegaan om de nationale sectoren te helpen. Zonder dat zouden de tegemoetkomingen na 1980 bijna onveranderd gebleven zijn.

De interventies van de openbare holdings, die in het begin van de crisis tamelijk gering waren, hebben een steeds maar forsere groei gekend, eerst en vooral als gevolg van de toename van het aantal voor rekening van de overheid aan de G.I.M. toevertrouwde operaties en vervolgens als gevolg van de interventies van de N.I.M. en haar gespecialiseerde fillalen die uiteindelijk gegroepeerd werden in de N.M.N.S. ten einde de nationale sectoren financieel te steunen. De interventies van de openbare holdings bedroegen in 1984 aldus 20 % van het totaal der overheidstegemoetkomingen, na in 1981 een hoogtepunt te hebben bereikt met 33 %.

De hiernavolgende tabel geeft in detail de hierboven beschreven tegemoetkomingen naargelang van de aard.

TABEL 7 - Verdeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven naargelang van de aard

Vorm	1984 (in 10 ⁹ F)	Jaarlijkse gemiddelde groei (in %)		
		1980/75	1984/80	1984/75
- Financ. overdrachten(4)	59.4	19.8	1.3	11.1
. Rentevergoedingen	15.9	16.3		
. Kapitaalpremies	16.3	16.1	4.2	15.9
. Kredietverstrekkingen en deelnemingen (1)	17.5	39.1		
. Diverse subsidies (2)	9.7	8.2	- 9.4	0.0
- Fiscale en parafiscale uitgaven	75.3	19.2	13.1	15.5
. Fiscale uitgaven	45.2	19.2	0.0	10.4
. Maribel-operatie + BTW/bouw	28.3		+	+
- Overige interventies	39.7	33.6	6.9	21.0
. Openbare holdings (3)	33.8	36.1	48.2	41.3
. Financiële tussenpersonen (5)	5.9	30.7	- 27.2	0.8
Sub-totaal	172.6	21.7	7.0	15.1
+ Rente op leningen (6)	20.6	0.0	+	+
Totaal der tegemoetkomingen waaronder : budgettaire	193.2 80.0	21.7 19.8	10.6 9.1	16.6 14.9

Bron : N.B.B., Begroting, Financiën

- (1) Met inbegrip van de kredieten van het Fonds voor de Koopvaardij en de Zeevisserij.
- (2) Financiering van de verliezen van de steenkoolmijnen, I.W.O.N.L.-subsidie, Leningen van Staat tot Staat.
- (3) N.I.M. vanaf 1976 +G.I.M. vanaf 1980, N.M.N.S. vanaf 1981 en F.S.N.W. vanaf 1982.
- (4) Raming omwille van statistische problemen als gevolg van de gewestvorming na 1980.
- (5) Met name N.M.K.N., A.S.L.K. en BELFIN (na 1981).
- (6) Code 23 (toegerekende rente in debet), Functie 5 (nijverheid) van de economische en functionele hergroepering van de verrichtingen van de centrale overheid. Deze post dekt meer dan de nationale sectoren.

Uit tabel 7 blijkt dat de budgettaire (financiële overdrachten en rente op leningen) en fiscale uitgaven van dezelfde grootte-orde zijn en zich over de gehele periode min of meer analoog ontwikkelen. Sedert 1980 is de groei van de budgettaire uitgaven uitsluitend toe te schrijven aan de rente op de schuldenlast van de nationale sectoren en die van de fiscale uitgaven aan de toepassing van de MARIBEL-operatie en aan de BTW-verlaging in de bouw. De fiscale uitgaven zouden evenwel nog fors kunnen toenemen. Immers, de in 1982 getroffen maatregelen begin-

nen geleidelijk in de statistieken te worden vertaald. Voor 1985 worden de fiscale uitgaven geraamd op 65 miljard tegenover 45 miljard in 1984.

Opvallend is de buitengewone groei van de post "overige interventies". Dit hangt samen met het feit dat de openbare holdings vanaf 1981 bepaalde budgettaire lasten en prefinancieringen voor hun rekening nemen. Tevens verklaart het de vermindering van de posten "diverse subsidies", die vooral op de verliezen van de steenkoolmijnen betrekking hadden, en "financiële tussenpersonen" die vooral uit leningen aan de ijzer- en staalijverheid bestonden.

Uiteindelijk blijven de budgettaire uitgaven ten voordele van de bedrijven na 1982 verder stijgen, terwijl de eigenlijke interventies, die hetzij nogmaals gezegd op een veel hoger bedrag slaan, vanaf die datum verminderen. Er dient niettemin rekening te worden gehouden met een zeker herstel van de fiscale uitgaven in de toekomst.

1.3.3 *Besluit*

De voorgaande analyse wijst op een zekere ontwikkeling van het sectorale beleid tussen 1975 en 1982. Die ontwikkeling gaat bovendien gepaard met een toename van de interventies van het gedebudgetteerde type in de vorm van prefinancieringen en uiteindelijk van deelnemingen.

Indien men de rente op de schuldlast van de nationale sectoren buiten beschouwing laat, dan blijken vanaf 1982 de functionele tegemoetkomingen opnieuw de bovenhand te halen; dit laatste als gevolg van de geleidelijke voltooiing van de herstructureringsprogramma's en een gewijzigde oriëntering van het economisch beleid.

In tabel 8 hierna schetsen we de situatie i.v.m. de overheidstegemoetkomingen aan de particuliere ondernemingen in 1984, waarbij wij een onderscheid maken tussen de oorsprong en de aard der tegemoetkomingen, enerzijds, en hun bestemming of doelstelling anderzijds.

TABEL 8 - Overheidstegemoetkomingen ten voordele van de particuliere bedrijven in 1984
(Verdeling naargelang van de doelstelling en de aard der tegemoetkoming)

In miljarden F

Doelstelling Aard	SECTORAAL				FUNCTIONEEL				TOTAAL
	Landbouw	Bouw	Nationale Sectoren	SUB-TOTAAL	R en D	Uitvoer	Invest. en werkgel.	SUB-TOTAAL	
Budgettaire	8.0	-	14.4	22.4	7.9	9.0	25.2	42.1	64.5
waaronder :									
L.I.F.	5.3	-	-	5.3	-	-	-	-	5.3
F.E.E.	-	-	2.8	2.8	1.7	4.1	20.0	25.8	28.6
F.L.B.	-	-	-	-	-	3.3	-	3.3	3.3
F.S.B.	-	-	7.9	7.9	-	-	-	-	7.9
N.S.F.	-	-	3.7	3.7	-	-	-	-	3.7
1ste Min.	-	-	-	-	4.3	-	-	4.3	4.3
Fiscale uitg.	2.0	13.3	-	15.3	-	-	58.4	58.4	73.7
waaronder :									
directe	-	-	-	-	-	-	40.4	40.4	40.4
indirecte	2.3	13.3	-	15.3	-	-	42.8	2.8	18.1
Maribel	-	-	-	-	-	-	15.2(1)	15.2	15.2
Overheids- holdings	-	-	33.2	33.2	-	-	6.5	6.5	39.7
waaronder :									
N.M.N.S.	-	-	27.2	27.2	-	-	-	-	27.2
N.I.M.	-	-	-	-	-	-	6.5	6.5	6.5
SUB-TOTAAL	10.0	13.3	47.6	70.9	7.9	9.0	90.1	107.0	177.9
+ N.S.F. (2)	-	-	15.5	15.5	-	-	-	-	15.5
TOTAAL	10.0	13.3	63.1	86.4	7.9	9.0	90.1	107.0	193.4

L.I.F. : Landbouwinvesteringsfonds

F.E.E. : Fonds voor Economische Expansie (M.E.Z., Gewesten, Buitenlandse Handel)

F.L.B. : Fonds voor Leningen aan het Buitenland

F.S.B. : Fonds voor Scheepsbouw

N.S.F. : Nationaal Solidariteitsfonds

N.M.N.S. : Nationale Maatschappij voor de Herstructurering van de Nationale Sectoren

(1) Bij gebrek aan sectorale gegevens werd de totale MARIBEL-operatie aan functionele doelstellingen toegewezen.

(2) Rente op leningen van de nationale sectoren.

Uit de tabel blijkt dat de functionele tegemoetkomingen in 1984 nog altijd het belangrijkste zijn (60% van het totaal zonder de rente op de schuld). Van meer algemene aard als zij zijn, bestaan zij hoofdzakelijk uit rechtstreekse subsidies en fiscale uitgaven, met als voornaamste doel de kapitaalkost te drukken. De functionele tegemoetkomingen in de vorm van deelnemingen komen hier wat minder vaak voor, in tegenstelling tot wat wij bij de sectorale tegemoetkomingen vaststellen. Laatstgenoemde komen immers voor een groot gedeelte van de holdings en openbare kredietinstellingen en gaan meestal naar de nationale sectoren.

De rechtstreekse sectorale tegemoetkomingen (budgettaire of fiscale) zijn vooral bestemd voor de bouwsector (via de B.T.W.-verlaging) en de scheepsbouw (kredieten).

Als wij tenslotte aannemen dat het grootste gedeelte van de subsidies aan de investeringen en aan het speurwerk (nl. ongeveer 35 miljard) heden ten dage geregionaliseerd is, dan kunnen wij zeggen dat een derde van de functionele tegemoetkomingen aan de particuliere ondernemingen onder de gewesten ressorteert, terwijl de sectorale tegemoetkomingen omzeggens volledig nationaal gebleven zijn.

In het hierna volgende hoofdstuk trachten wij de situatie in België op het vlak van de steun aan de ondernemingen te vergelijken met die in de nabuurlanden en dit aan de hand van een analyseschema dat het schema dat tot dusver werd gehanteerd, dicht benadert.

1.4 Internationale vergelijking

– De internationale vergelijking, die wij kunnen maken op basis van de verhouding : subsidies B.N.P., plaatst België onder aan de lijst van de overheidsinterventie. In de hiernavolgende tabel worden de cijfers van België gegeven, alsmede van de nabuurlanden en een paar landen die met België kunnen worden vergeleken.

TABEL 9 – Ontwikkeling van het aandeel van de subsidies in het B.N.P.

t	In %						
	België	Frankrijk	Duitsland	Verenigd Koninkrijk	Nederland	Noorwegen	Zweden
1980	1.4	1.9	2.1	2.5	2.5	7.0	4.3
1983	1.4	2.2	1.9	2.1	2.7	6.1	5.2
1984	1.5	2.5	2.1	2.4	3.0	5.7	5.0
1985	1.5	2.3	2.0	2.2	3.1	5.4	4.9
1986	1.5	2.2	2.1	1.8	2.9	5.8	

Bron : OESO, Nationale Rekeningen

Hierbij dient evenwel te worden opgemerkt dat in de Nationale Boekhouding alleen de transfers van budgettaire oorsprong naar de particuliere en overheidsbedrijven als subsidies worden beschouwd. En zoals wij hebben gezien vertegenwoordigen de budgettaire overdrachten in België slechts een gedeelte van de overheidsinterventies aan de particuliere bedrijven.

– Voor een vollediger analyse hebben wij dan ook een beroep gedaan op een studie van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1) waarin analyseveld en definitie van de tegemoetkomingen beter overeenstemt met wat tot dusver in deze studie werd gedaan. De E.E.G.-studie onderzoekt de ontwikkeling van de overheidsinterventies aan de bedrijven in drie landen van de Europese Gemeenschap (Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk) en in de Verenigde Staten.

(1) Directoraal-generaal Economische en Financiële Zaken – november 1985.

De overheidsinterventies worden in die studie bepaald als maatregelen bestaande uit financiële overdrachten (incl. fiscale uitgaven) tussen de openbare besturen en de bedrijven (incl. de genationaliseerde bedrijven) en die invloed hebben op de relatieve prijzen; op de goederenmarkt of op de factoren. Worden erbij uitgesloten de overheidsdeelnemingen, behalve wanneer toelagen worden verleend aan de genationaliseerde bedrijven.

Het analyseveld is beperkt tot de sectoren van de nijverheid en de diensten, excl. woningbouw en openbaar vervoer. Daar de landbouw bij de studie van de Commissie niet is betrokken, dienden de gegevens met betrekking tot België te worden aangepast. Zij corresponderen bijgevolg niet helemaal met de rest van de studie.

In verhouding tot de toegevoegde waarde van de nijverheid en de diensten zouden de overheidstegemoetkomingen in België belangrijker zijn dan in het buitenland, zoals blijkt uit de hierna volgende tabel.

TABEL 10 - Internationale vergelijking van de overheidsinterventies in de nijverheid en de diensten.

In % van de toegevoegde waarde tegen marktprijzen

t	Frankrijk	Duitsland	Verenigd Koninkrijk	België
1975	n.g.	n.g.	n.g.	2.5
1980	2.8	2.3	3.9	4.6
1983	3.9	2.4	3.7	4.6

Bron : E.E.G., voor België : berekeningen Planbureau.

Die cijfers dienen evenwel te worden genuanceerd rekening houdend met twee belangrijke factoren : enerzijds het probleem van de definitie van de tegemoetkomingen, waardoor vanuit E.E.G.-oogpunt de deelnemingen worden uitgesloten, terwijl deze in de voor België gehanteerde definitie wel zijn opgenomen; anderzijds moet er ook rekening worden gehouden met de structuur van de Belgische nijverheid die de overheid ertoe heeft aangezet op een belangrijke wijze tussen te komen in de "nationale sectoren".

- Wat België allicht van zijn voornaamste partners onderscheidt, is de **verdeling van de door de overheid toegekende tegemoetkomingen naargelang van de doelstelling.**

De hierna volgende tabel geeft, per land, de tegemoetkomingen aan de bedrijven, gerangschikt naargelang van hun finaliteit. Enerzijds zijn er de algemene tegemoetkomingen, die vooral gericht zijn op de oprichting van bedrijven en de bevordering van de afzetmarkten, en anderzijds zijn er de sectorale tegemoetkomingen die in het bijzonder op bepaalde sectoren betrekking hebben.

TABEL 11 – Verdeling van de tegemoetkomingen aan de nijverheid en de diensten naar gelang van de doelstelling

Doelstelling van de tegemoetkoming	In % van het totaal									
	1979					1983				
	F	D	UK (1)	USA	B	F	D	UK (2)	USA	B
I. Horizontaal en regionaal (1)	62	62	86	99	71	71	73	84	99	64
waaronder :										
Investeringen	9	21	13	37	59	14	28	48	38	46
Tewerkstelling	4	14	5	1	–	9	13	6	2	8
R & D	19	22	25	37	6	17	24	21	40	5
Uitvoer	27	1	9	3	6	28	.	6	5	5
Overige	1	2	1	1		1	4	.	2	
II. Sectoraal	38	38	14	1	29	29	27	16	1	36
waaronder :										
Steenkool	13	33	6	–	11	9	20	10	–	5
Ijzer- en staal	8	.	.	–	13	10	5	.	–	16
Scheepsbouw	6	1	2	1	5	3	1	1	1	4
Overige	11	4	7	–	.	8	2	5	–	11
TOTAAL	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

(1) De gewestelijke tegemoetkomingen werden bij de investeringen meegeteld.

(2) De steun aan de Ijzer- en staalnijverheid van de openbare sector werd niet meegerekend (annulering van de schuld als lening).

De steun aan de particuliere Ijzer- en staalnijverheid zit in de steun aan de investeringen

Bron : E.E.G. en voor België berekeningen Planbureau.

Het aandeel van de sectorale tegemoetkomingen is in België iets groter dan in Frankrijk en Duitsland, waar het vermindert terwijl het in België nog steeds toeneemt. Dit hangt wellicht samen met de Instandhouding van een relatief groot aandeel van de traditionele bedrijfstakken in de Belgische nijverheid, daar waar de andere landen zich geleidelijk aan van die bedrijfstakken losmaken. In tegenstelling tot wat wij in Europa vaststellen, is het beleid in de Verenigde Staten bijna uitsluitend horizontaal en is het vooral op de investeringen en het speurwerk gericht.

Als wij nu de *horizontale* tegemoetkomingen nader analyseren, constateren wij belangrijke verschillen tussen de landen onderling, maar allemaal lijken zij het ruimschoots op de R & D te houden, met een uitzondering voor België, dat zijn horizontale tegemoetkomingen richt op de investeringen en terzake een minder offensief beleid voert..

Wat de *sectorale* tegemoetkomingen in België betreft, wijzen wij op het gewicht van de bedrijfstak "overige" in 1983. Die tak omvat in België de textiel- en bouwnijverheid. Als wij gaan rekening houden met de tegemoetkomingen aan de bouwnijverheid (in de vorm van fiscale uitgaven ten voordele van de woningbouw), komt het aandeel van de sectorale tegemoetkomingen op 31 %, hetgeen overeenstemt met dat in de overige Europese landen. Voor de rest stellen wij vast dat het aandeel van de steenkoolmijnen en van de scheepsbouw in bijna alle Europese landen vermindert en dat dit van de ijzer- en staalnijverheid groter wordt.

- Onze laatste beschouwingen hebben betrekking op de aard van de door de verschillende landen toegekende tegemoetkomingen. Betreft het fiscale tegemoetkomingen of subsidies, rentevergoedingen...?

TABEL 12 - Verdeling van de tegemoetkomingen naargelang van de aard

In % van het totaal

De aard	1979					1983				
	F	D	UK	USA	B (1980)	F	D	UK	USA (1982)	B (1984)
Fiscale uitgaven	16	25*	35	45	36	20	33*	41	48	38
Overige	84	75	65	55	64	80	67	59	52	62
TOTAAL	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* Er werd enkel rekening gehouden met de tegemoetkomingen van de BUND. Het aandeel zou hoger liggen indien men ook de tegemoetkomingen van de LAENDER meegerekend had.

Laten wij er nogmaals op wijzen dat wij ons hier, omwille van de problemen inzake definitie en evaluatie van de fiscale uitgaven op een zeer onzeker terrein bevinden.

De tabel toont dat het aandeel van de fiscale tegemoetkomingen in België tamelijk belangrijk is en nog steeds toeneemt, weliswaar minder snel dan in de andere onderzochte Europese landen. Een zelfde verschijnsel doet zich voor in de Verenigde Staten waar de fiscale uitgaven bijna even hoog liggen als de overige interventies.

Wat België betreft, is de groei van het fiscale aandeel van de uitgaven toe te schrijven aan het feit dat rekening werd gehouden met de Maribel-operatie (vermindering van de werkgeversbijdrage voor Sociale Zekerheid) en dat er vanaf 1982 een hele reeks fiscale maatregelen zijn bijgekomen of de bestaande maatregelen zijn vervangen.

- Tot besluit van deze korte internationale analyse onthouden wij dat de structuur van de tegemoetkomingen in België niet wezenlijk verschilt van die in de andere bestudeerde Europese landen. Er zijn nochtans twee duidelijke verschillen. Enerzijds, het grotere gewicht van de sectorale tegemoetkomingen in België dan in het buitenland, en, anderzijds, de relatieve zwakte van de tegemoetkomingen aan de R & D in België.

2. EVALUATIE VAN DE DOELTREFFENDHEID VAN DE OVERHEIDSTEGEMOETKOMINGEN

In deel één van de studie onderzochten we de omvang, de aard en de functie van de overheidstegemoetkomingen aan de bedrijven. Een en ander zowel vanuit Belgisch als internationaal perspectief.

In deel twee hieronder, na eerst een overzicht te hebben gegeven van de instrumenten en het sedert het begin van de jaren '60 gevoerde industriebeleid, pogen we een appreciatie te geven op basis van de bestaande literatuur. Voorts onderzoeken we de resultaten van de voornaamste methodes die werden gehanteerd om de weerslag en de doeltreffendheid van dit beleid te meten.

2.1 Welke conclusies kunnen er worden getrokken uit de bestaande literatuur

De problematiek van de doeltreffendheid van de overheidstegemoetkomingen kan niet los worden gezien van die van het **industriebeleid**, dat de doelstellingen vastlegt en de instrumenten bepaalt om ze te verwezenlijken. Verschillende scholen staan hier tegenover elkaar, niet wat betreft de doelstellingen, die uiteindelijk het algemeen welzijn beogen, maar wel wat betreft de wijze van interventie van de overheid.

De enen willen die interventie uitsluitend beperkt zien tot het macro-economisch beleid. Anderen willen er bepaalde functies aan toevoegen zoals spoorwerk, informatie- en dienstverlening, reglementering. Nog anderen tenslotte pleiten voor een tegemoetkomingsbeleid dat dan weer de enen, omdat zij "selectiever" zouden zijn, in de vorm van rechtstreekse steun (subsidies) en anderen, omdat zij ze meer neutraal achten in de vorm van fiscale tegemoetkomingen, verkiezen.

Wij zouden kunnen zeggen dat die verschillende standpunten reeds het debat openen over de keuze tussen de tegemoetkomingen waarvan de toekenning ondergeschikt is aan een **administratieve beslissing** (zoals bv. de expansiewetten) en de **automatisch verleende tegemoetkomingen** (zoals bv. de investeringsaftrek). Hoewel terzake alles op verre na nog niet gezegd is, wordt toch algemeen aangenomen dat zowel de ene als de andere op een relatief selectieve wijze kunnen worden toegepast, dat de fiscale aftrek evenwel voordeliger is voor de begunstigde bedrijven maar het risico inhoudt van nutteloos te zijn, terwijl de subsidies weliswaar gemakkelijker "doelgericht" te hanteren zijn, maar van hun kant het risico inhouden de structuuraanpassingen te vertragen, daar onrendabele bedrijven erdoor in het leven kunnen worden gehouden.

Het is zeker en vast onze ambitie niet hier een punt te zetten achter dit debat, wel willen we hier een paar conclusies in het licht stellen van de bestaande literatuur over de weerslag van het tegemoetkomingsbeleid in België.

De literatuur over het probleem van de doeltreffendheid van het in België gevoerde industriebeleid is overvloedig. Maar dikwijls worden erin dezelfde vraagstukken behandeld en on-

derzocht. Definitieve conclusies worden niet naar voren gebracht, en wel omdat in veel gevallen de gepaste informatie ontbreekt.

De hieronder volgende regels zijn geïnspireerd op de **bestaande literatuur** (1) en handelen vooral over de tegemoetkomingen aan de investeringen.

- Het sinds het begin van de jaren '60 gevoerde beleid heeft altijd, min of meer openlijk, tot doel gehad de bevordering of de instandhouding van de werkgelegenheid, hetzij via het streven naar een forsere groei, het verkleinen van de regionale onevenwichtigheden, de sectorale herstructurering en meer recentelijk de innovatie (1978) of de bedrijfsrendabiliteit (1982). In hoofdzaak steunt het op de toepassing van de **expansiewetten** (waardoor rentevergoedingen, kapitaalpremies, belastingvrijstellingen en de Staatswaarborg kunnen worden toegekend...) en interventies van de **Nationale Investeringsmaatschappij** (in de vorm van deelnemingen). Altemaal maatregelen waarbij het er vooral om te doen is de kapitaalkost te verminderen, en uiteindelijk de sectoren te begunstigen die het meest kapitaalintensief zijn (de tegemoetkoming gebeurt in functie van het investeringsbedrag) en/of zich financieren via leningen (de financiële lasten zijn fiscaal aftrekbaar). Voor de '60-jaren wordt aan de expansiewetten algemeen de verdienste toegekend een positieve rol te hebben gespeeld in het beleid om buitenlandse investeringen aan te trekken. Daarentegen is het effect ervan op de investeringen van de nationale bedrijven minder evident. Een dikwijls gehoord verwijt is hier gebrek aan selectiviteit (versnippering, lokettenbeleid, enz.), zelfs nu "ex post" wordt vastgesteld dat de tegemoetkomingen in ruime mate naar de expansiegerichte bedrijfstakken scheikunde en metaalverwerkende nijverheid zijn gegaan. De weerslag op de werkgelegenheid is onduidelijk. Men kent wel de intenties maar niet in welke mate zij werden verwezenlijkt.

- Geplaatst tegenover de sedert 1974 aanhoudende crisis en de eerste olieschok bleek het tijdens de "golden sixties" gehanteerde instrumentarium steeds minder en minder aangepast aan de doelstellingen. Getuige hiervan is het verlies aan arbeidsplaatsen samen met de industriële desinvestering, een verschijnsel dat trouwens in België ernstiger was dan in het buitenland. Een en ander kon niet worden vermeden spijt een intenser gebruik van de bestaande instrumenten (uitbreiding van de expansiewetten tot de K.M.O., optrekking van het risico en de kosten voor de overheid van de gesteunde investeringen), de toepassing van nieuwe instrumenten zoals het **overheidsinitiatief** in 1976, het **Fonds voor Industriële Vernieuwing** in 1978, de **Gewestelijke Investeringsmaatschappijen** in 1980 en voor sommige van die instrumenten het in zekere zin "afleiden" van hun oorspronkelijke doeleinden. Zo zou het F.I.V., dat in het begin werd voorgesteld als een origineel instrument van het nieuw industriebeleid, niets anders zijn geweest dan een "tussenpersoon" om de middelen van de G.I.M. op te voeren. Deze laatste van hun kant werden een steeds groter aantal operaties voor rekening van de overheid toegeschoven, hoewel hun eerste doelstelling was : de regionale reconversie via het stimuleren van de particuliere investeringen. Wat de **expansiewetten** betreft, deze lijken zich in ruime mate te hebben toegespitst op de sectoren in moeilijkheden, zonder hierbij te hebben kunnen zorgen voor de diversificatie van de produktie, noch voor het herstel van de industriële investeringen. Bovendien werden ook de regionale onevenwichtigheden nog groter, spijt de grotere voordelen voor de investeerders die zich in een ontwikkelingszone vestigden.

- In het begin van de '80-jaren, en terwijl de crisis verder aanhoudt, wordt de financiële toestand van de bedrijven en van de overheidsfinanciën steeds precarier. Er worden dan een aantal maatregelen getroffen teneinde de concurrentiekracht van de bedrijven te herstellen

(1) Zie bijgevoegde bibliografie

(devaluatie, loonstop, bevordering van het risicodragend kapitaal) en de overheidsuitgaven te beperken. Uit die periode dateren ook een reeks **Instrumenten buiten begroting**. Zo is er enerzijds de oprichting van de **N.M.N.S.**, een gespecialiseerd filiaal van de N.I.M. voor de financiering van de herstructurering van de "nationale sectoren" door o.a. een beroep te doen op de kapitaalmarkt, en anderzijds de totstandkoming van een ganse reeks extra fiscale "uitgaven", bestemd om de financiële structuur van de bedrijven te saneren (K.B. 15), de investeringen van de bedrijven (K.B. 48, T-zones, Coördinatiecentra, enz.) en van de gezinnen (B.T.W.-verlaging op de bouw van nieuwe woningen) en de innovatie (reconversiecontract, innoverende vennootschappen, enz.) te bevorderen. Tegelijk werden nog andere maatregelen getroffen om de werkgelegenheid te bevorderen (Maribel-operatie, aanpassing van de arbeidstijd, aanwerving van werklozen door de K.M.O.). Uiteraard is het nog vroeg om zich nu al uit te spreken over de doeltreffendheid van dit beleid. Ongetwijfeld kan men voor de nationale sectoren spreken van een zekere sanering. Het verlies aan arbeidsplaatsen en capaciteiten is aanzienlijk geweest. Het productieapparaat werd gemoderniseerd. De financiële toestand van de staalnijverheid is vandaag minder ongunstig. Voor de textiel noteert men een stabilisering van de werkgelegenheid en een herstel van de produktie en de investeringen. In de steenkoolmijnen zijn nog belangrijke herstructureringen op til. Het beleid voor de sanering van de financiële structuur van de bedrijven (inzonderheid via fiscale weg) is allicht een succes geweest. De kredietwaardigheid en de rendabiliteit van de bedrijven zijn beter geworden. De industriële investeringen vertonen momenteel een opwaartse trend, maar de gevolgen qua werkgelegenheid zijn nog moeilijk te becijferen.

- **Als conclusie** kan uit dit overzicht van de literatuur worden afgeleid dat het stelsel inzake tegemoetkomingen geleidelijk aan met de crisis ingewikkelder is geworden, met als gevolg een nog grotere ondoorzichtigheid waardoor enerzijds de toegang ertoe moeilijker wordt voor de bedrijven die over geen gespecialiseerd personeel beschikken, en anderzijds een controle en een correcte evaluatie door de collectiviteit niet altijd mogelijk zijn.

Allicht is tijdens het jongste decennium de "interventionistische" trend toegenomen, maar gebeurde dit echter niet veeleer om sociale redenen dan uit puur interventionisme. Is het nl. niet zo dat de betrokken bedrijven vooral in de te herstructureren sectoren terug te vinden zijn? Terzelfdertijd heeft men trouwens een algemeen omkaderingsbeleid kunnen waarnemen (dat voor de bedrijven gunstiger was) maar waarvan de gevolgen op zich moeilijk kunnen worden geëvalueerd.

Het betreft wel zeer algemene conclusies. Hieronder zullen we trachten letwat verder te gaan. Daarvoor gaan we eerst en vooral na of er geen kwantitatieve evaluatie-instrumenten (macro-economische modellen en financiële bedrijfsmodellen) of recente enquêtes in de bedrijven zelf bestaan om die conclusies letwat te kunnen verlijnen.

Daarna zullen we met behulp van originele gegevens en studiewerk van het Planbureau onderzoeken welk het belang van de overheidstegemoetkomingen per bedrijfstak is en zullen we enkele bedenkingen voorop zetten over het verband tussen overheidssteun en kapitaalintensiteit.

2.2 Wat leren de modellen en enquêtes

Het evalueren van de doeltreffendheid van de tegemoetkomingen komt dan ook over als een geduchte taak, temeer daar er tegelijkertijd een gehele reeks determinanten bij komen kijken.

Terzake bestaan er verschillende methodes en hieronder zullen we trachten er de voornaamste lessen uit te trekken.

- In de eerste plaats zijn er de **macro-economische modellen**, waarvan het nut zeer relatief is en wel omdat :
 - . zij over het algemeen sterk geaggregeerd zijn en er bijgevolg moeilijk rekening in kan worden gehouden met specifieke beleidsmaatregelen;
 - . het probleem van de definitie van de kapitaalvoorraad en r -kost door de theorie niet klaar en duidelijk is opgelost;
 - . zij moeten steunen op kwaliteitsgegevens hetgeen bemoeilijkt wordt door de steeds grotere complexiteit van de stelsels inzake tegemoetkomingen.

Toch hebben de econometrische modellen een aantal **Investeringsdeterminanten**, alsmede het relatief belang hiervan in het licht kunnen stellen. Onder hen nemen de vraagvooruitzichten een eerste plaats in, wat de rol van de kapitaalkost als geprivilegieerd kanaal van het overheidsoptreden ten gunste van de bedrijven relativeert. Over het algemeen speelt dit optreden op een onrechtstreekse wijze bij de winstbepaling, die in de modellen op de tweede plaats komt onder de investeringsdeterminanten, maar vóór de relatieve kost van de productiefactoren.

Hieruit werd door sommigen dan ook het besluit getrokken dat om de investeringen aan te zwengelen, er in de eerste plaats ingewerkt dient te worden op de vraag (overheidsinvesteringen, export, verbruik, enz.)

Ook kon worden vastgesteld dat het relatief gewicht van de determinanten kan verschillen naargelang van het conjunctuurverloop. Zo blijkt : hoe groter de crisis, hoe gevoeliger de investeerder wordt voor de vraagvooruitzichten, zonder dat daarom de winst als noodzakelijke voorwaarde evenwel zou wegvallen. Met andere woorden, wanneer de vraagvooruitzichten zwak zijn, volstaat de winst of de kapitaalkost niet altijd om de investering op gang te brengen. Men noteert trouwens een snellere reactie van de investeringen voor een vraagverandering dan voor een kapitaalkostverandering; deze laatste speelt op langere termijn.

Volgens de simulaties uitgevoerd met behulp van het MARIBEL-model van het Planbureau, waarin voor de functie (particuliere en openbare)bedrijfsinvesteringen met de hierboven bondig beschreven determinanten rekening wordt gehouden, zou trouwens de doeltreffendheid van de overheidstegemoetkomingen aan de bedrijven maar zeer relatief zijn. Daarentegen zou een gepast beleid inzake herstructurering van de fiscale en parafiscale druk, zonder daarom evenwel te volstaan, bepaalde positieve resultaten kunnen hebben. Een en ander wordt trouwens bevestigd door sommige recente simulaties met behulp van het HERMES-model (1), of nog door het aanvullend rapport over de vennootschapsbelasting dat door de werkgroep "Hervorming van de fiscaliteit" van de Hoge Raad voor de Financien onlangs werd ingediend.

(1) Macro-sectoraal model van het Planbureau.

– Verder hebben we dan nog de *benadering van de financiële bedrijfsmodellen*. Die methode is die van de bedrijfseconoom die in hoofdzaak op balansgegevens steunt (bv. Balanscentrale van de N.B.B.). Tot dusver werd deze methode minder gehanteerd, toch kan zij in vele opzichten verhelderend werken. Immers, de behoeften van de éne onderneming zijn niet die van een andere en met de methode is het mogelijk van een gegeven zakenplan de interventie van verschillende types tegemoetkomingen op de resultaten van de firma en de overheidsfinanciën te simuleren. Tot op heden is er evenwel nog geen functie ingebouwd die de gevoeligheid van de investeringen voor een modulatie van de tegemoetkoming vertaalt.

– Tenslotte zijn er ook nog de in de bedrijven uitgevoerde *enquêtes*. Zij bevestigen over het algemeen de conclusies van de modellen en maken daarbij allicht nog een nauwkeuriger benadering van de instrumenten mogelijk. Wat de *investeringsdeterminanten* betreft, blijven de vraagvooruitzichten doorslaggevend, evenals de rendabiliteit van de eigen middelen. Onder de investeringsmotiveringen vinden wij eveneens de concurrentiedruk en de vermindering van de produktiekosten.

De overheidstegemoetkomingen van hun kant hebben slechts een relatief marginaal effect via de winst en hun rol is allicht belangrijker voor de uitvoeringstermijn of financieringswijze van de investering. Talrijk zijn inderdaad de ondernemers, die weliswaar tegemoetkomingen hebben ontvangen, maar verklaren dat zij ook zonder de overheidssteun de investering zouden zijn begonnen.

Van alle tegemoetkomingen zijn die *aan het speurwerk* het meest doeltreffend gebleken in het innovatieproces. Er bestaat trouwens een nauwe band tussen innovatie en rendabiliteit, zonder dat de betekenis van die relatie kan worden bepaald. Een andere vaststelling (Collège interuniversitaire d'études doctorales dans les Services du Management (1). Studie na een enquête op het terrein In 112 over het algemeen grote industriebedrijven) is het feit dat de bedrijven, die een fors beroep doen op de overheidstegemoetkomingen (investeringen, speurwerk of uitvoer) vaak een geringe, zometer negatieve rendabiliteit hebben.

Wat de wijze van interventie van de overheid betreft, blijkt enerzijds dat zowel hoge vennootschapsbelastingen als personenbelastingen een rem op de innovatie betekenen en anderzijds dat de bedrijven graag zouden zien dat de rechtstreekse investeringssteun wordt vervangen door fiscale prikkels, dit in de hoop op een grotere eenvoud en automaticiteit. Dit laatste is evenwel niet de regel, de meningen kunnen verschillen naargelang van de bedrijfsgrootte en van het nagestreefde doel (steun aan het onderzoek, oprichting van nieuwe bedrijven, enz.). Tevens noteert men een zekere terughoudendheid voor deelnemingen en overheidsbestellingen. Die laatste vaststelling houdt allicht verband met het feit dat de overheidsbestellingen doorgaans geconcentreerd zijn op bepaalde bedrijven.

2.3. Weerslag van de tegemoetkomingen per bedrijfstak

De bedoeling is hier enerzijds de interventiegraad van de overheid in de voornaamste bedrijfstakken te evalueren en anderzijds de weerslag van dit optreden op de ontwikkeling van de productiefactoren in de industriële structuur te bestuderen.

(1) Studie in samenwerking met het "département d'Economie appliquée de l'ULB" (zie bibliografie).

2.3.1 De interventiegraad per bedrijfstak

De interventiegraad wordt bepaald als de verhouding tussen het bedrag van de aan een bedrijfstak verstrekte tegemoetkomingen en de toegevoegde waarde van die bedrijfstak.

Aangezien er geen vaststaande sectorale verdeling van de fiscale en parafiscale tegemoetkomingen bestaat, hebben we bepaalde ramingen moeten uitvoeren. Zo zijn de eigenlijke fiscale uitgaven verdeeld tussen de "overige industrieën" en de "tertiaire" sector op grond van hun respectievelijk toegevoegde waarde. Ook de uitgaven betreffende de MARIBEL-operatie zijn op dezelfde wijze verdeeld tussen de bouwsector en de nijverheid. De resultaten staan verwerkt op de hierna volgende tabel.

TABEL 13 - Interventiegraad per bedrijfstak

In % van de toegevoegde waarde tegen marktprijs

Bedrijfstak	1975	1980	1984
- Landbouw (1)	7	11	9
- Nijverheid en Energie	5	10	10
waaronder :			
nationale sectoren	15	39	33 (2)
overige industrieën	3	6	7
- Bouw	0	0	7
- Verhandelbare diensten	1	2	2
Subtotaal particuliere sector	3	5	6*
Openbaar vervoer (P.M.)	43	41	43

(1) Alleen de nationale tegemoetkomingen.

(2) Zonder de intresten voor door de overheid aangegane leningen. Met die leningsintresten erbij bedraagt de interventiegraad in de nationale sectoren 43 %.

Uit tabel 13 blijkt dat, zonder de openbare transportbedrijven, die pro memorie werden vermeld en waarvoor de tegemoetkomingen uiteraard belangrijk zijn, de tegemoetkomingen vooral gaan naar de landbouw en de nijverheid, meer bepaald naar de "nationale" sectoren. Aangezien het feit dat de voor de nijverheid verkregen interventiegraden vrij hoog zijn, kunnen we stellen dat bijna 3/4 van de tegemoetkomingen naar die bedrijfstak gaan. De tegemoetkomingen aan de tertiaire sector zijn daarbij vrij marginaal.

Het economisch beleid is bijgevolg, buiten zijn macro-economische aspecten, voornamelijk een industriebeleid. Wel zij er hier op gewezen dat de interventiegraad tussen 1975 en 1980 in vrijwel alle bedrijfstakken verdubbeld is. Daarna was er een stabilisering. In de bouw is de interventie later gekomen in de vorm van tijdelijk B.T.W. verminderingen voor nieuwbouw.

2.3.2 De overheidstegemoetkomingen en de kapitaalintensiteit van de bedrijfstakken

Aangezien, zoals hiervoor reeds werd aangetoond, de overheidstegemoetkomingen vooral een daling van de kapitaalkost op het oog hebben, leek het interessant om hier de ontwikkeling van de verhouding kapitaal-arbeid te onderzoeken in bedrijfstakken met bijzonder veel tegemoetkomingen : de extractieve en de be- en verwerkende nijverheid. Dit onderzoek loopt over een vrij lange tijdspanne om de periode vóór en na de crisis van 1973 te kunnen bestrijken, en situeert zich op de twee grote niveaus van het economisch beleid : het macro-economische en het sectorale (1). Beide zijn immers nauw met elkaar verweven. Het ene streeft naar een voor de bedrijven gunstig macro-economisch ontwikkelingsmilieu door bijvoorbeeld in te werken op de relatieve kost van de produktiefactoren, de wisselkoers of de rentevoet; het andere concentreert zijn middelen (rechtstreekse subsidies, deelnemingen, leningen, enz.) veeleer op bepaalde sectoren in het bijzonder.

In een poging om beide fenomenen te isoleren, hebben we op grond van de beschikbare statistieken binnen de nijverheid twee groepen bedrijfstakken gevormd.

Enerzijds een groep waarin grosso modo de zogenaamde "nationale" sectoren zijn opgenomen, die de jongste tien jaar zeer veel steun hebben genoten, en anderzijds een groep met alle "overige industrieën" (Inclusief de landbouw), die alles samen heel wat minder steun hebben ontvangen en bijgevolg veeleer onder de concurrentiële sfeer ressorteren. Bij de "overige industrieën" hebben wij bovendien nog een onderscheid gemaakt voor de metaalverwerkende nijverheid. Ingevolge de aanzienlijke investeringen voor de automatisering van de automobielproduktie heeft die bedrijfstak de jongste jaren immers een bijzondere evolutie meegemaakt.

De hiernavolgende tabel vermeldt per bedrijfstak de ontwikkeling van de produktie, de werkgelegenheid en de kapitaalintensiteit.

De analyse beslaat de jongste twintig jaar, met als spijlaren de conjuncturele topjaren 1973, 1979 en 1985.

(1) Terzake zij verwezen naar het sectorale hoofdstuk van een recente studie van het Planbureau over de ontwikkeling van de kapitaalvoorraad in België "The capital stock of the Belgian economy : evaluation and analysis by Tanguy de Biolley - Albert Gilot, in Planning Papers, DG3965, Planbureau.

TABEL 14 – Ontwikkeling van de produktie en van de kapitaalintensiviteit per bedrijfstak in de extractieve en de be- en verwerkende nijverheid

J.G.G. In %

Bedrijfstak		1973/1964	1979/1973	1985/1979
Nationale sectoren	KL	4.6	6.5	2.9
	V	1.7	-2.9	0.2
	L	-2.8	-6.6	-3.5
Metaalverwerkende nijverheid	KL	5.8	2.9	5.7
	V	8.0	2.6	1.4
	L	1.7	-1.8	-2.5
Overige industrieën	KL	7.3	4.9	1.7
	V	4.9	1.8	2.1
	L	-1.7	-2.7	-1.8
Totaal nijverheid (inclusief landbouw)	KL	6.0	4.6	3.0
	V	5.2	1.4	1.6
	L	-1.1	-3.3	-2.4

KL : kapitaalintensiteit; V : toegevoegde waarde tegen marktprijs; L : totale werkgelegenheid.

Een kijk op de tabel wijst erop dat er vanaf 1973 een quasi algemene vertraging van de groei van de substitutie arbeid door kapitaal is opgetreden.

Uit een sectorale analyse blijkt evenwel dat er met de tijd in die trend bepaalde discrepanties opdulken, die misschien wel verband houden met de mate waarin de bedrijfstakken worden gesteund.

Zo hebben we bv. de **ationale sectoren**, waar de overheidsinterventie groot is en waar kapitaalintensiteit verder blijft toenemen tot in 1979. Allicht was zulks voor deze sectoren de enige oplossing om te kunnen blijven concurreren bij een fors dalende vraag. Maar tevens volgden hierop snel aanzienlijke capaciteitsverminderingen en verliezen aan arbeidsplaatsen, die sociaal – gezien de sterke geografische concentratie van de getroffen sectoren – enkel konden worden opgevangen door massale en grotere interventie van de overheid die wij eerder hebben beschreven.

Sedert enkele jaren beleven we een licht herstel van de groei en een trager verloop van de substitutie arbeid door kapitaal samen met de geleidelijke voltooiing van de herstructureringsplannen. Een en ander heeft tot gevolg dat het verlies aan arbeidsplaatsen geleidelijk aan vermindert.

In de overige **industriële bedrijfstakken**, waar de interventiegraad kleiner is, en afgezien van het aparte geval van de metaalverwerkende nijverheid, stellen we sedert 1973 een zeer gevoelige vertraging van de groei van de kapitaalintensiteit vast, en dit ondanks een hogere investeringssteun, die in het voordeel van een grotere substitutie zou hebben moeten spelen. Allicht hebben hier andere, veeleer macro-economische factoren doorgewogen. Zo hebben de verhoging van de rentevoeten en de stagnering van de wereldvraag vanaf 1973 een terugval van de investeringen en bijgevolg een daling van de kapitaalvoorraad met zich gebracht, terwijl anderzijds, maar later, maatregelen werden getroffen om de arbeidskosten te drukken (loonblokkering, MARIBEL-operatie enz. ...) om de werkgelegenheid te bevorderen.

Al met al lijkt het aandeel van de nijverheid in het B.N.P. dat sedert het begin van de '60 jaren daalde, zich vandaag te stabiliseren. Binnen de nijverheid is het aandeel van de nationale sectoren vrijwel met de helft gedaald, uitgedrukt in toegevoegde waarde, maar uitgedrukt in werkgelegenheid en kapitaalvoorraad, in mindere mate.

TABEL 15 - Aandeel van de nijverheid en van de nationale sectoren in het B.N.P

In % van de toegevoegde waarde tegen marktprijs

	1964	1973	1979	1985	1986
Nijverheid/B.N.P.	32.9	31.0	26.3	23.7	23.1
Nationale sectoren/ nijverheid	23.0	20.9	14.7	13.8	13.2

De zeer belangrijke specifieke maatregelen, die sedert 1975 ten gunste van de nationale sectoren werden getroffen, zouden zodoend hebben bijgedragen om het overgangsproces naar een minder traditionele nijverheid te vergemakkelijken. Dit proces ging gepaard met aanzienlijke verliezen aan capaciteit en vooral aan werkgelegenheid, die, moet het nog gezegd worden, niet altijd gecompenseerd werden door verhogingen in de andere nijverheden. Immers, ondanks betere vraagvooruitzichten, hadden deze laatste, om het hoofd te kunnen bieden aan de buitenlandse concurrentie, ook af te rekenen met problemen inzake modernisering van de uitrustingen. De jongste jaren, en allicht dank zij betere vraagvooruitzichten, maar ook dank zij de herstelde rendabiliteit, is er een merkbare verbetering wat betreft de investeringen van de be- en verwerkende nijverheid.

STATISTISCHE BIJLAGE

- Bijlage 1** - Evolutie van de tegemoetkomingen van de centrale overheid aan de (particuliere en overheids-) bedrijven volgens de verschillende definities
- Bijlage 2** - Verdeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven naargelang van de doelstelling
- Bijlage 3** - Verdeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven naargelang van de aard
- Bijlage 4** - Evolutie van de (budgettaire en gedebudgetteerde) sectorale tegemoetkomingen per bedrijfstak
- Bijlage 5** - Evolutie van de fiscale uitgaven ten gunste van de bedrijven
- Bijlage 6** - Fiscale uitgaven : afwijkingen op de vennootschapsbelasting
- Bijlage 7** - Fiscale uitgaven : afwijkingen op de personenbelasting
- Bijlage 8** - Evolutie van de kapitaalintensiteit van de bedrijven per bedrijfstak

Bijlage 1 - Evolutie van de tegemoetkomingen van de centrale overheid (1) aan de (particuliere en overheids-) bedrijven volgens de verschillende definities

In miljarden franken

Samenstelling Definitie	Nationale rekeningen				Begroting- Financiën		Planbureau		
	N.I.S.		F.S.E.R.		1975	1984	1975	1984	Index 84 (1975=100)
	1975	1984	1975	1984					
BUDGETTAIR (Economische hergroepering)	27.5	67.3	85.9	186.3	97.5	228.9	100.6	254.6	254
22. Verliezen overheidsbedrijven	-	-	7.8	19.6	7.8	19.6	7.8	19.6	251
31. Huur en renteverlagende subsidies	9.9	(37.0)	9.9	(37.0)	9.9	(37.0)	9.9	(37.0)	373
32. Overige subsidies	54.5	(85.9)	54.5	(85.9)	54.5	(85.9)	54.5	(85.9)	158
51. Vermogensoverdrachten	-	-	9.9	(29.7)	9.9	(29.7)	9.9	(29.7)	300
81. Kredietverleningen en deelnemingen	-	-	-	-	15.4	(56.7)	15.4	(56.7)	368
+ 23 ^P Toegerekende rente (Nat. Sol. F.)	-	-	-	-	-	-	-	(20.6)	-
+ 83 ^P Krediet aan buitenland (Staatsleningen)	-	-	-	-	-	-	1.3	3.3	254
+ 41 ^P (Subsidies aan het I.W.O.N.L.)	-	-	-	-	-	-	1.3	1.8	138
+ Haveninvesteringen (c.o.)	-	-	3.8	14.1	-	-	-	-	-
- Tekort overheidsbedrijven (2)	-36.9	-55.6	-	-	-	-	-	-	-
GEDEBUDGETTEERD	-	-	-	-	18.6	45.2	25.6	113.2	442
+ Nationale sectoren (raming N.B.B.)	-	-	-	-	-	-	5.5	33.2	604
+ MARIBEL-operatie	-	-	-	-	-	-	0.0	15.0	395
+ Fiscale uitgaven	-	-	-	-	18.6	45.2	18.6	45.2	
+ B.T.W./Bouw	-	-	-	-	-	-	0.0	13.3	
+ Openbare holdings	-	-	-	-	-	-	1.5	6.4	426
TOTAAL	27.5	67.3	85.9 (3)	186.3 (3)	116.1	274.1	126.2	367.8	291

Bron : N.B.B., Budget, Financiën, N.I.S.

De gegevens 1984 tussen haakjes zijn schattingen van het N.I.S. waarin rekening wordt gehouden met de gewestelijke tegemoetkomingen.

(1) Nationaal en gewestelijk, maar zonder de E.E.G.-steun. De gegevens 1984 van de Econ-Hergr. zijn schattingen.

(2) N.M.B.S., Posterijen, Regie voor Maritiem Transport

(3) Zijnde het totaal van de codes R30 + R71 +R79 van de Inkomens- en kapitaalrekeningen van de centrale besturen (S 61).

Voornaamste posten die in de codes van de economische hergroepering zijn samengebracht

Code 22 : Maatschappijen voor stedelijk vervoer en buurtspoorwegen

Code 31 : Overheidsbedrijven : NMH, NLM, SABENA en MSV

Particuliere bedrijven : Expansiefonds, landbouwfonds, ...

Code 32 : Overheidsbedrijven : NMBS, Regie der Posterijen, SABENA

Particuliere bedrijven : steenkoolmijnen, ...

Code 51 : Overheidsbedrijven : NMH, NLM, NMBS, MSV

Particuliere bedrijven : Expansiefonds, Fonds voor de bouw van ziekenhuizen, Landbouwfonds, Fonds voor Industriële vernieuwing

Code 81 : Overheidsbedrijven : NMBS, RLW

Particuliere bedrijven : Scheepsbouw, Steenkoolmijnen, Nationaal Solidariteitsfonds.

Bijlage 2 – Verdeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven naargelang van de doelstelling

In miljarden franken

t	Functionele tegemoetkomingen				Totaal	Sectorale tegemoetkomingen (1)				Totaal
	Budget-tair	Fiscale uitgaven (3)	Maribel-operatie	Openbare holdings		Budget-tair	B.T.W./ bouw	Belfin NMNS(2) FSNW	Krediet-instellingen	
1975	10.4	18.6	-	1.5	30.5	12.5	-	-	5.5	18.0
1976	14.4	20.5	-	1.5	36.5	15.3	-	-	9.5	24.8
1977	16.0	25.1	-	1.7	42.8	17.2	-	-	5.5	22.7
1978	17.5	34.8	-	2.4	54.7	21.8	-	-	9.1	30.9
1979	21.7	42.4	-	2.3	66.4	21.6	-	-	13.2	34.8
1980	26.8	44.8	-	7.0	78.6	29.7	-	-	21.0	50.7
1981	34.8	35.5	15.0	9.6	94.9	21.9	-	21.4	24.3	67.6
1982	37.1	34.0	27.9	9.8	108.8	14.3	13.3	38.1	13.9	79.6
1983	46.6	42.4	15.0	9.3	113.3	17.0	13.3	35.7	7.0	74.0
1984	42.1	45.2	15.0	6.5	108.8	22.4	13.3	31.0	2.2	68.9

Bron : Begroting, Financiën, N.B.B., Jaarverslagen van de overheidsholdings

(1) Inclusief Landbouw, Bouwnijverheid en de Nationale Sectoren (exclusief de renten op leningen)

(2) NMNS : Nationale Maatschappij voor de herstructurering van de Nationale Sectoren

FSNW : Fonds pour la restructuration des Secteurs Nationaux en Région Wallonne

(3) Breuk in 1982 (voor meer details zie bijlage 5)

Bijlage 3 – Verdeling van de tegemoetkomingen aan de particuliere bedrijven naargelang van de aard

In miljarden franken

t	Budgettair	Fiscale en parafiscale uitgaven(1)	Openbare holdings	Krediet-instellingen	Rente op leningen-nationale sectoren	TOTAAL
1975	22.9	18.5	1.5	5.5	-	48.5
1976	29.7	20.5	1.5	9.5	-	61.2
1977	33.2	25.1	1.7	5.5	-	65.5
1978	39.3	34.8	2.4	9.1	-	85.6
1979	43.3	42.4	2.3	13.2	-	101.2
1980	56.5	44.8	7.0	21.0	-	129.3
1981	56.7	50.5	31.0	24.3	5.1	167.6
1982	51.4	75.2	47.9	13.9	9.5	197.9
1983	63.5	70.7	45.0	7.0	9.2	195.5
1984	64.5	73.5	37.5	2.2	15.5	193.2

Bron : Begroting, Financiën, NBB, Jaarverslagen van de overheidsholdings

(1) Inclusief de MARIBEL-operatie en de verlaging BTW/bouw

Bijlage 4 - Evolutie van de (budgettaire en gedebudgetteerde) sectorale tegemoetkomingen per bedrijfstak

In miljarden franken

t	Ijzer en staal	Steenkool	Scheepsbouw en -herstelling (1)	Textiel	Glas	Bouw	Landbouw	Totaal	waaronder: nationale sectoren
1975	6.0	5.2	3.4	0.3	-	-	3.6	18.5	18.5
1976	10.8	6.8	3.7	0.4	-	-	3.6	25.3	25.3
1977	6.7	8.7	3.5	0.2	-	-	4.0	23.1	23.1
1978	10.7	9.5	6.0	-	-	-	5.1	31.3	31.3
1979	12.3	10.7	5.6	0.2	-	-	6.4	35.2	35.2
1980	18.9	12.3	10.5	0.2	1.3	-	7.3	50.5	43.2
1981	41.1	9.6	6.9	1.3	-	-	7.3	66.2	58.9
1982	40.4	8.7	6.6	3.6	0.1	13.3	7.3	80.0	59.4
1983	29.0	9.2	7.6	5.9	0.5	13.3	7.9	73.4	52.2
1984	25.6	9.7	8.5	4.2	0.1	13.3	8.0 (2)	69.3	48.0
1985	37.9	7.5	(3.1)	5.0	0.8	13.3	6.8 (2)	74.4	54.3
1975-85	239.3	97.9	65.4	21.3	2.8	53.2	67.3	547.2	449.4

Bron : NBB, Begroting, Financiën.

(1) Inclusief de door het Fonds voor Scheepsbouw met eigen middelen gefinancierde kredieten

(2) Initiale kredieten (nationale overheid)

Bijlage 5 - Evolutie van de fiscale uitgaven ten gunste van de bedrijven

In miljarden franken

	1983	1984	1985
Directe belastingen	37,4	40,4	58,6
waaronder : Personenbelasting	10,1	12,8	14,9
Vennootschapsbelasting	26,0	(26,0)	41,9
Roerende voorheffing op A.F.V.-aandelen	1,3	1,6	1,8
Indirecte belastingen	18,1	18,1	22,1
waaronder : Accijnzen op minerale oliën	4,5	4,5	4,5
Registratierechten (expansiewetten, tewerkstellingszones, enz.)	0,3	0,3	1,2
B.T.W./Bouw (P.M.)	13,3	13,3	15,9
TOTAAL	55,8	58,5	80,7

Bron : Hoge Raad voor de Financiën, Bijlagen bij de Algemene Toelichting bij de begroting van 1987 en 1988.

Bijlage 6 - Fiscale uitgaven : afwijkingen op de vennootschapsbelasting

In miljarden

Bepalingen uit de fiscale wetgeving	Boekjaren	
	1984	1986
. Vrijstelling van provisies voor "sociaal passief"	2,0	0,2
. Vrijstelling van de winsten per bijkomend personeelslid	0,8	1,1
. Investeringsaftrek (Afschrijving van de investeringswaarden)	7,7	11,1
. Coördinatiecentra	n.d.	0,5
. Vrijstelling van de winsten uitgekeerd aan de aandelen van vennootschappen die werden opgericht of die hun kapitaal verhoogden in 1982 of in 1983	1,3	12,2
. Aftrek in hoofde van "definitief belaste inkomsten"	6,4	8,0
. Verlaagde aanslagvoeten voor sommige kredietinstellingen (NMH, NILK, NKBK, ...)	0,8	1,8
. Forfaitair gedeelte van buitenlandse belasting op de niet als "definitief belaste inkomsten" aftrekbare roerende inkomsten van buitenlandse oorsprong	5,6	6,1
. Fictieve roerende voorheffing van 5 % op de dividenden van buitenlandse oorsprong die als "definitief belaste inkomsten" worden afgetrokken	1,1	0,3
. Belastingkrediet van 54,5 % van het als inkomen van aandelen geïnde bedrag dat niet als "definitief belaste inkomsten" is afgetrokken	0,3	0,7
TOTAAL	26,0	41,9

Bron : Hoge Raad voor de Financiën, Bijlage bij de Algemene Toelichting bij de begroting van 1987 en 1988.

Bijlage 7 - Fiscale uitgaven : afwijking op de personenbelasting

In miljarden franken

Bepalingen uit de fiscale wetgeving	Boekjaren	
	1985	1986
. Aftrek van winsten	0,9	1,1
. Aftrek van de bedragen besteed aan de aanschaffing van aandelen of deelbewijzen in Belgische vennootschappen (K.B. 15)	11,7	13,8
. Aanrekening op de verschuldigde belasting van de fictieve voorheffingen	0,2	-
TOTAAL	12,8	14,9

Bron : Hoge raad voor de Financiën, Bijlagen bij de Algemene Toelichting bij de begroting van 1987 en 1988.

Bijlage 8 - Netto kapitaalvoorraad per tewerkgestelde

In miljoenen franken van 1980

Bedrijfstakken	1964	1973	1979	1985
Landbouw	0.4	0.7	1.1	1.2
Steenkool	0.4	0.6	0.5	0.7
Overige extractieve nijverheden	1.1	2.5	3.0	3.3
Voeding, dranken, tabak	0.5	0.7	1.0	1.1
Textiel	0.3	0.5	0.8	1.0
Kleding en schoeisel	0.1	0.2	0.3	0.3
Hout en meubelen	0.3	0.5	0.7	0.8
Papier, drukwerk, uitgeverijen	0.5	0.7	0.9	1.2
Chemische nijverheid en aanverwante	1.0	2.3	2.7	2.8
Niet metaalhoudende mineralen	0.5	0.9	1.2	1.7
Ijzer- en staal en non-ferro metalen	1.4	1.8	2.4	3.3
Metaalverwerkende nijverheid	0.3	0.5	0.6	0.8
Overige nijverheden	0.4	0.5	0.6	0.6
Bouwnijverheid	0.2	0.3	0.3	0.4
Electriciteit, gas en water	6.8	11.3	14.9	17.5
Verhandelbare diensten	0.4	0.5	0.7	0.7
Openbaar vervoer	1.6	2.2	2.8	3.7
TOTAAL	0.6	0.9	1.1	1.3

Bron : Planbureau, Planning Paper, DG 3965.

BIBLIOGRAFIE

1. Voor een inventaris van de maatregelen wordt verwezen naar :

- (1) M.E.Z., "Inventaris van de overheidsmaatregelen ten gunste van de ondernemingen", actualisering, juni 1985.
- (2) M.GERARD, "Les pratiques belges : des lois de 1959 à MARTENS V, 25 ans de politique industrielle", Commissie 3 van het "6e Congrès des Economistes Belges de Langue française", 1984, blz. 211.
- (3) M.E.Z., "Handels- en nijverheidsondernemingen in België", december 1980.

2. Voor een evaluatie van het bedrag van de overheidstegemoetkomingen aan de bedrijven :

- (4) N.B.B., "De overheidshulp aan bedrijven", Tijdschrift van de Nationale Bank van België, januari 1987.
- (5) A. GILOT, "Evaluation des aides publiques aux entreprises privées", Planbureau, Sectorale Directie (86) AG-680 van 1.7.1986.
- (6) E. BONGO-WANGA, J.F. ESCARMELLE, A. DERSIN, "Les aides publiques aux entreprises (aspects sectoriels et régionaux)", Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1/86.
- (7) N.B.B., "De hulp aan de nationale sectoren", Tijdschrift van de Nationale Bank van België, mei 1985.
- (8) A. GILOT, "Les aides publiques aux entreprises privées", Commissie 3 van het "6e Congrès des Economistes Belges de Langue Française", nov. 1984.
- (9) KREDIETBANK, "De subsidiestroom naar de bedrijven", Weekbericht 40, 1984.
- (10) Ministerie van Financiën, "Hergroepering van de Rijksuitgaven", Bijlage bij de Algemene Toelichting bij de Begroting, 1982.

3. Evaluatie van het economisch beleid in België (analyse en analyse-instrumenten)

3.1 Macro-economische methode

- (11) Planbureau, "De macro-economische weerslag van een vermindering van de werkgeversbijdrage voor Sociale Zekerheid - Verschillende mogelijkheden", (87) FB-RdF-ME-MJF-RM/3998.
- (12) Planbureau "Les déterminants des investissements des entreprises" (86) TdB-3380.

- (13) F. ILZKOVITZ, "Les déterminants des investissements des entreprises en Belgique", Cahiers économiques de Bruxelles, nr. 108, 1985.
- (14) M. GERARD, "La décision d'investir, ses déterminants et la politique économique", Commissie 3 van het "6e Congrès des Economistes Belges de langue française", nov. 1984.
- (15) Planbureau, "Simulation de hausses des aides du Pouvoir central aux investissements privés", D.G. (80) ThD/2278.
- (16) Planbureau, "Quelques conclusions sur l'efficacité des aides à l'investissement", D.G. (81)HJB-2532.
- (17) R. de Falleur, "Modalités d'aide aux investissements privés et emploi", Documentatieblad, Ministerie van Financiën, december 1977.

3.2 Micro-economische methode

- (18) Generale Bank, "Overheid en bedrijfsleven : een evaluatie van de participaties van de Overheid in de private sector", Bulletin, februari 1986.
- (19) MIGNOLET, "Le modèle "SPECTRE", outil d'évaluation en matière de politique industrielle régionale", Revue d'Economie Régionale et Urbaine, nr. 5, 1985.
- (20) V. BODART et A. MATHIEU, "SPECTRE", F.N.D.P. (+/- 1985)
- (21) FARBER, "Analyse financière de l'impact des mesures fiscales des pouvoirs publics sur les décisions d'investissement et de financement des entreprises", Commissie 3 van het "6e Congrès des Economistes Belges de langue française", November 1984.

3.3 Methode via enquêtes in de bedrijven

- (22) U.L.B., PROJET C.I.M., "Recherches sur les relations entre le Gouvernement, les interlocuteurs sociaux et l'entreprise dans le contexte de l'innovation; synthèse des principaux résultats de l'étude effectuée dans les entreprises ", maart 1986.
- (23) A. GILOT, "Les entreprises industrielles face aux aides publiques", Bijlage bij de werkzaamheden van Commissie 3 van het "6e Congrès des Economistes belges de langue française", 1984.
- (24) BELLEFONTAINE, OOGHE, VAN WYMEERSCH, VERBAERE, "Luik "COOREMAN" van het K.B. 15 et 150 : resultaat van een peiling B.B.L.-F.N.D.P.-R.U.G.", Bank en Financien, nr. 48, 1984.

- (25) H. OOGHE en W. DE GROOTE, "Onderzoek i.v.m. fiscale en directe overheidssubsidies bij Vlaamse ondernemingen", Cahiers Economiques de Bruxelles, nr. 91, 1981.

3.4 Analyse van het economische beleid en de instrumenten ervan

- (26) Hoge Raad voor de Financiën : "Aanvullend Rapport over de vennootschapsbelasting", ingediend door de werkgroep "Hervorming van de fiscaliteit en de parafiscaliteit" november 1987.
- (27) C.R.I.S.P., "Le F.R.I.", april 1986.
- (28) VANDAMME en HANNEQUART, "Les aides à l'industrie et la politique industrielle belge", Groupes d'Etudes Politiques Européennes, Tussentijds rapport 1986.
- (29) O.E.S.O., "La Belgique", 1986
- (30) C.R.I.S.P., J.F. ESCARMELLE, "Capitaux publics et restructurations industrielles", 3 mei 1985.
- (31) E. VAN WESEMAEL, "De aandelenwet, een evaluatie" M.E.Z., Kwartaaloverzicht 2/85.
- (32) ADVIESRAAD D.I.R.V., "Overheidsmaatregelen ter stimulering van de technologische innovaties" en "Mogelijkheden van stimulering van risicodragend kapitaal voor nieuwe en groeiende ondernemingen", 1985
N.B. Zie ook (8) en (9) hoger.
- (33) WARNIMONT J., "Les aides publiques à l'exportation", Documentatieblad, Ministerie van Financiën, december 1984.
- (34) P. DELAHAUT, "La création et le financement des entreprises par les pouvoirs publics". Rapport op het Colloquium georganiseerd door het Interuniversitair Centrum voor Publiek Recht te Gent, oktober 1984.
- (35) Kredietbank, weekbericht "Twee jaar aandelenwet", nr. 14, 6 april 1984.
- (36) C. VAN DEN BROEKE, "L'incidence sur l'économie des aides d'expansion économique", Documentatieblad, Ministerie van Financiën, januari 1984.
- (37) J. AUTENNE, "Technologies nouvelles et capital à risque. Le point de vue du fiscaliste". U.L.G. Fac. de droit, d'économie et de sciences sociales, 1984.
- (38) TELESIS, "Organiser le redressement industriel pour la Wallonie", Rapport voor het Waals Gewest, april 1983.

-
- (39) D.P.W.B., "Het Industriëel onderzoek in België : toestand in 1983".
 - (40) Tijdschrift voor economie en management, "Regionalisering van het Industriëel Overheidsbeleid", Fac. der Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen, K.U.L. nr 3, 1983.
 - (41) O.E.S.O., "Transparence et ajustement positif. Identification et évaluation des interventions de l'Etat", Parijs, 1983.
 - (42) Vijftiende Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, "Overheidsinterventies, effectiviteit en efficiëntie", Leuven; 8-9 mei 1981.
 - (43) Centrale Raad voor het Bedrijfsleven "Advies inzake investeringssteun", Brussel, 2.4.1981.
 - (44) Planbureau, "Het industrieel beleid", februari 1981.
 - (45) G.E.R.B., "Studie ter voorbereiding van het advies van de G.E.R.B. omtrent economische expansie", Bijlage 1, april 1980.
 - (46) Regeringsmededeling inzake een nieuw industrieel beleid, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 22 februari 1978.
 - (47) C.E.P.E.S.S., "Industriepolitiek", N° 6, 1974.